

SILFVERSTOLPE GUNNAR MASCOLL

Mina böcker och andra uppsatser : av
Gunnar Mascoll Silfverstolpe

Sällsk. Bokvännerna
1955

EOD - Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 12 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
  - Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
  - *Sök*:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
  - *Klipp & klistra*:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).
- *Ej tillgängligt i varje e-bok.

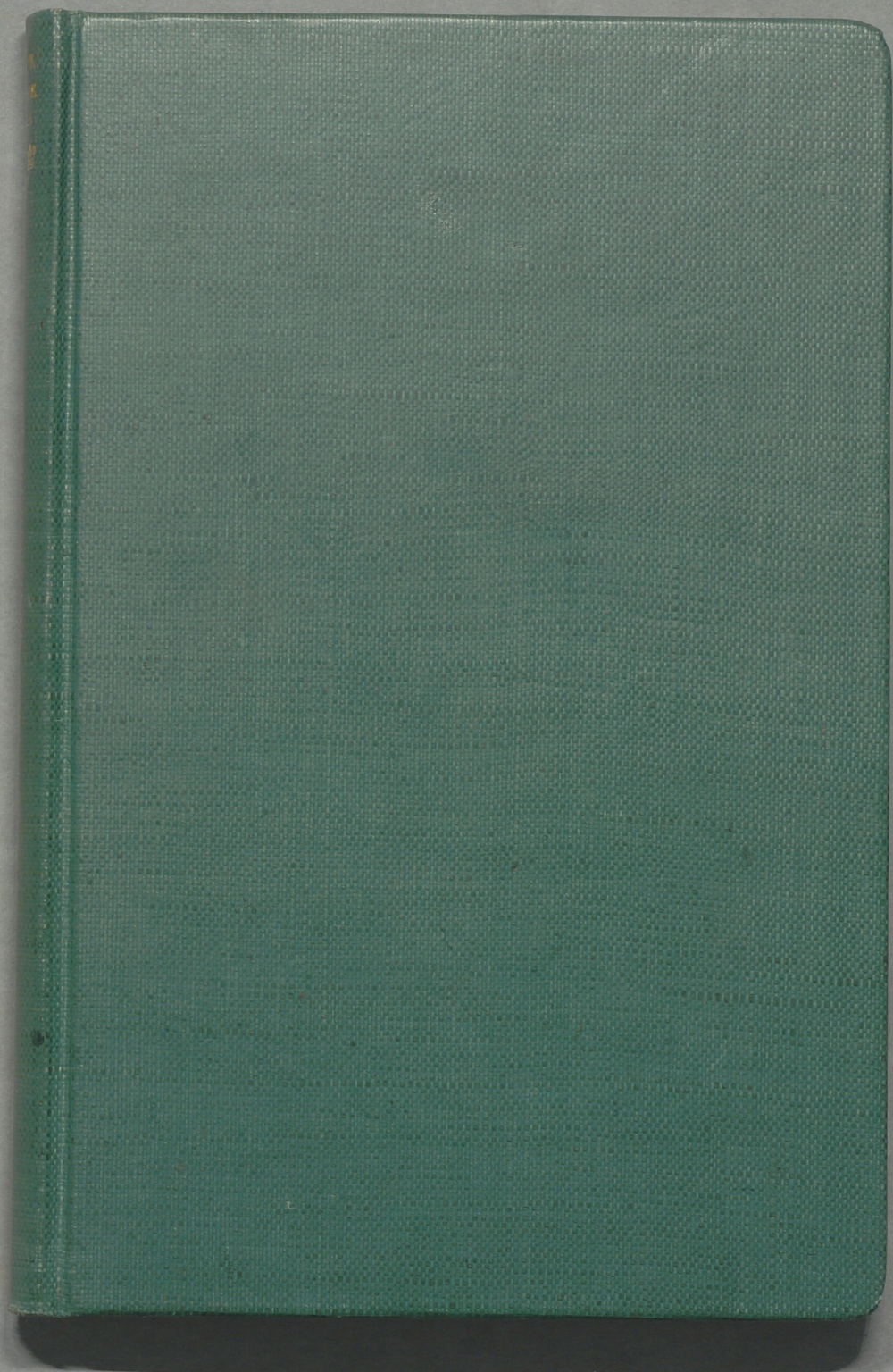
Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkor för användning: <https://books2ebooks.eu/csp/sv/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 40 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Sök böcker tillgängliga för den här tjänsten: <https://search.books2ebooks.eu>
Mer information finns tillgängliga via <https://books2ebooks.eu> boken.

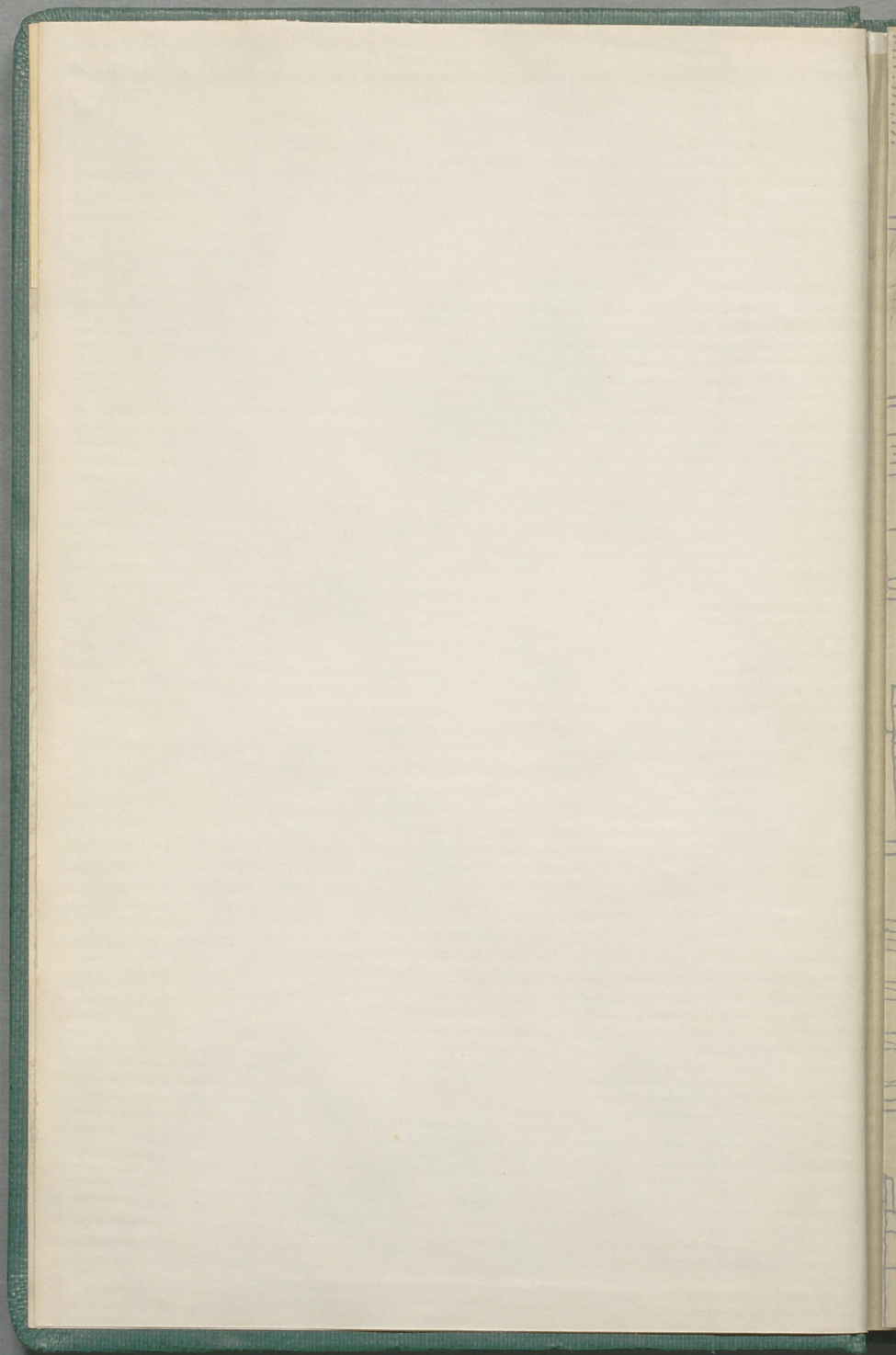

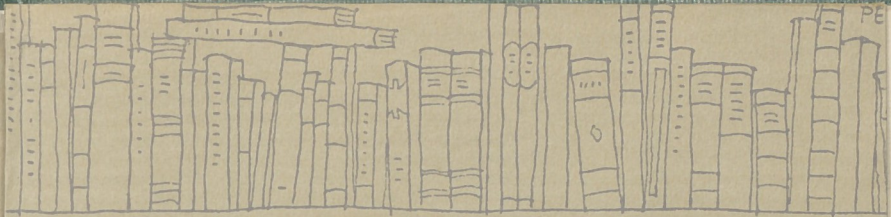
Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

Polygr.
Samb.

55/2129

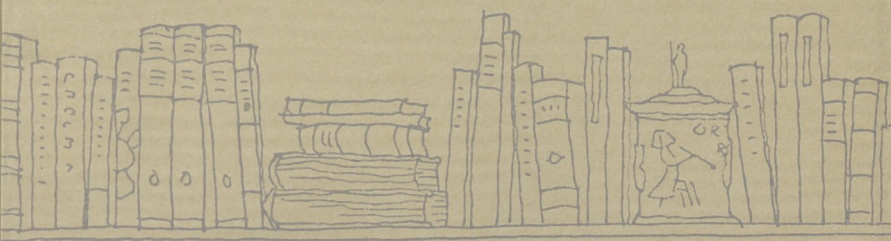
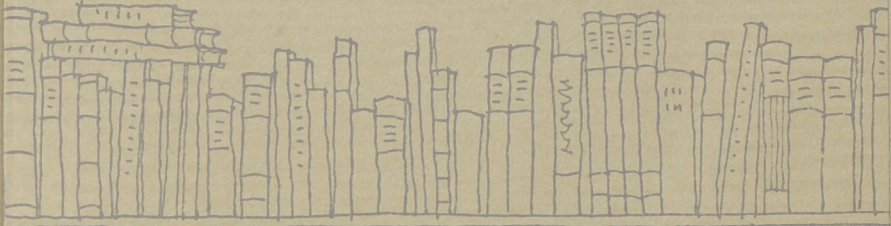

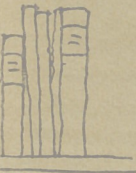
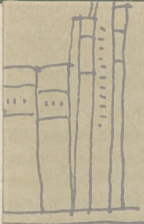
kvinnans
jubel.
1955.

Gunnar Mascoll Silfverstolpe

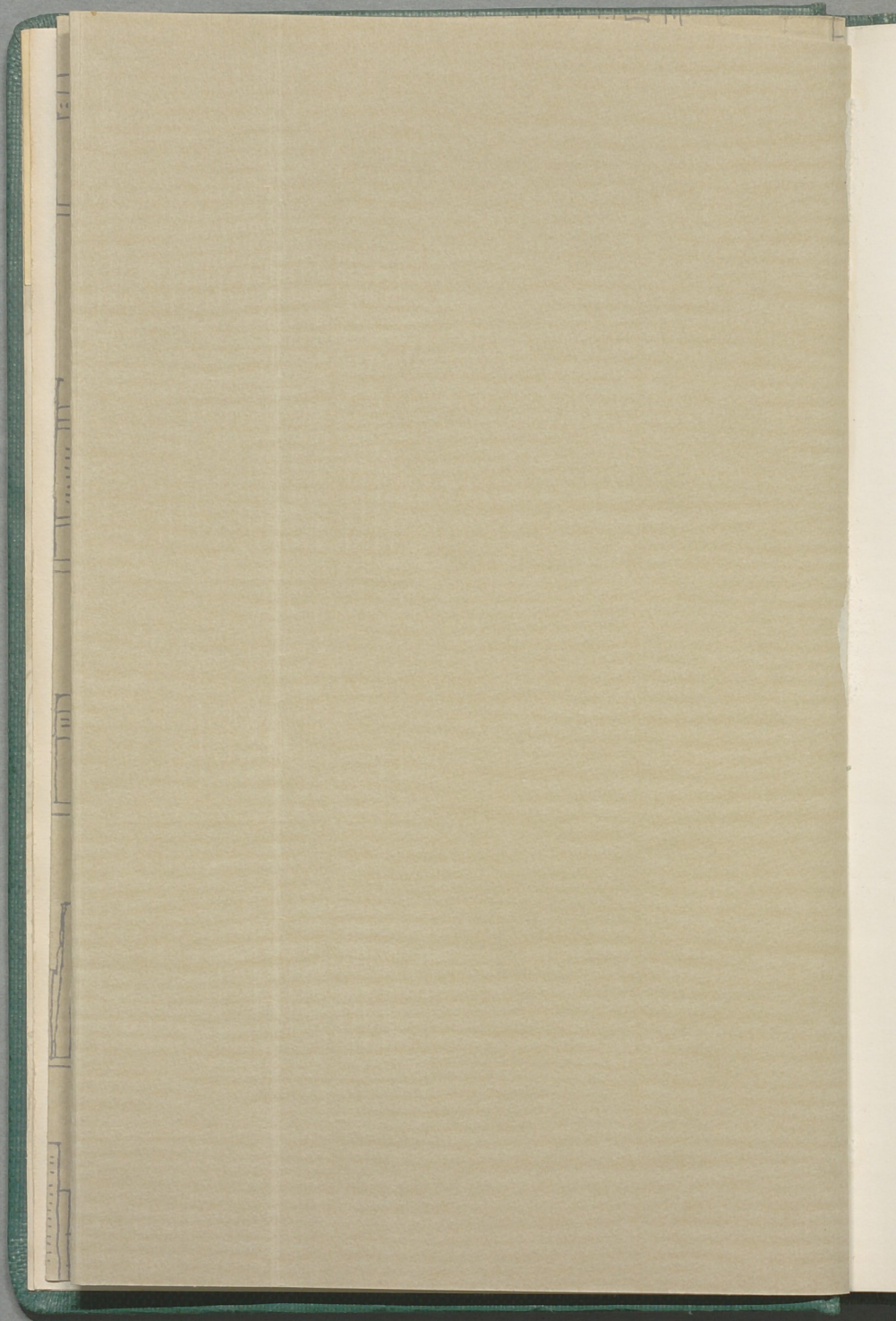
Polyg.
Lekt.

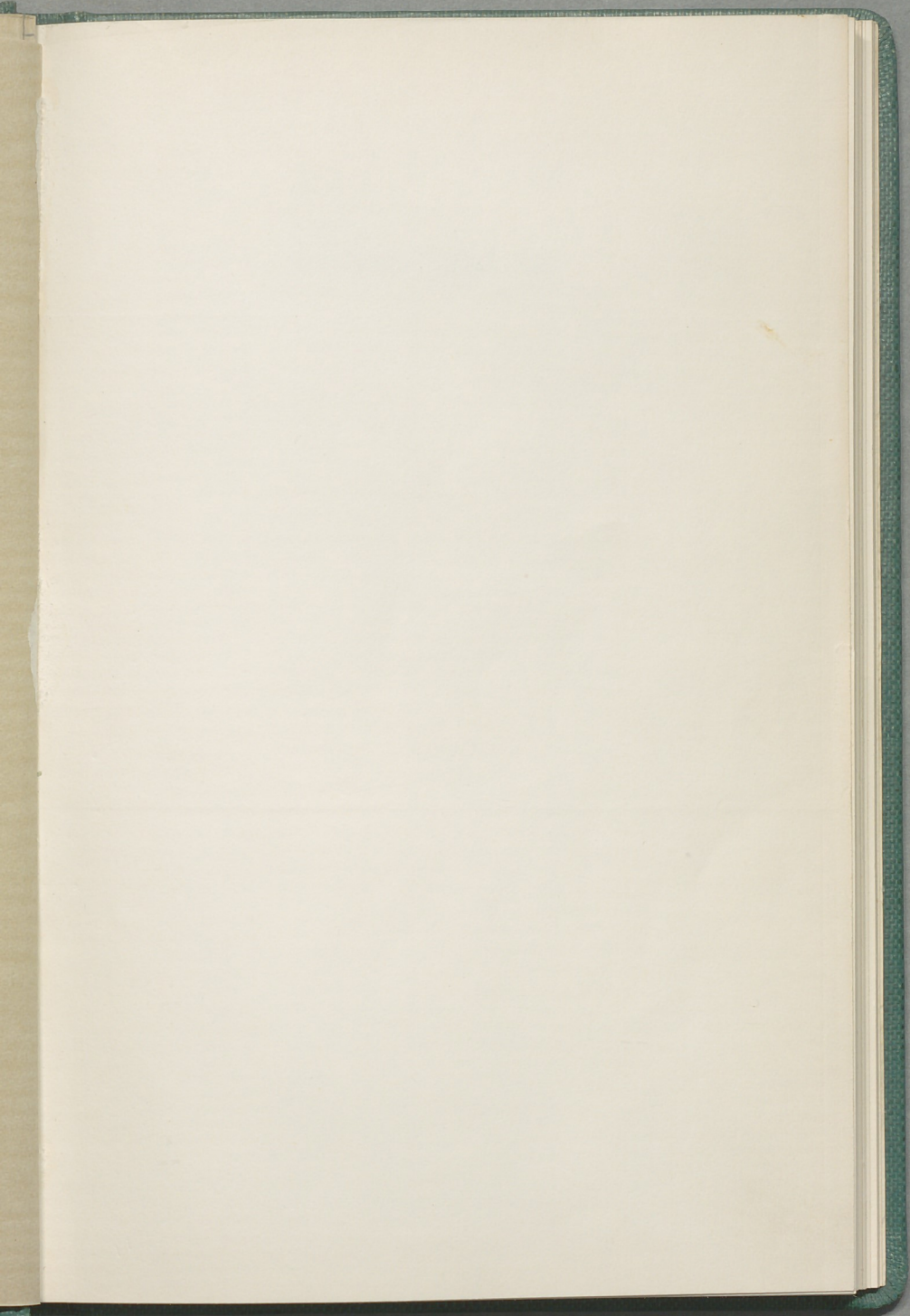
MINA BÖCKER

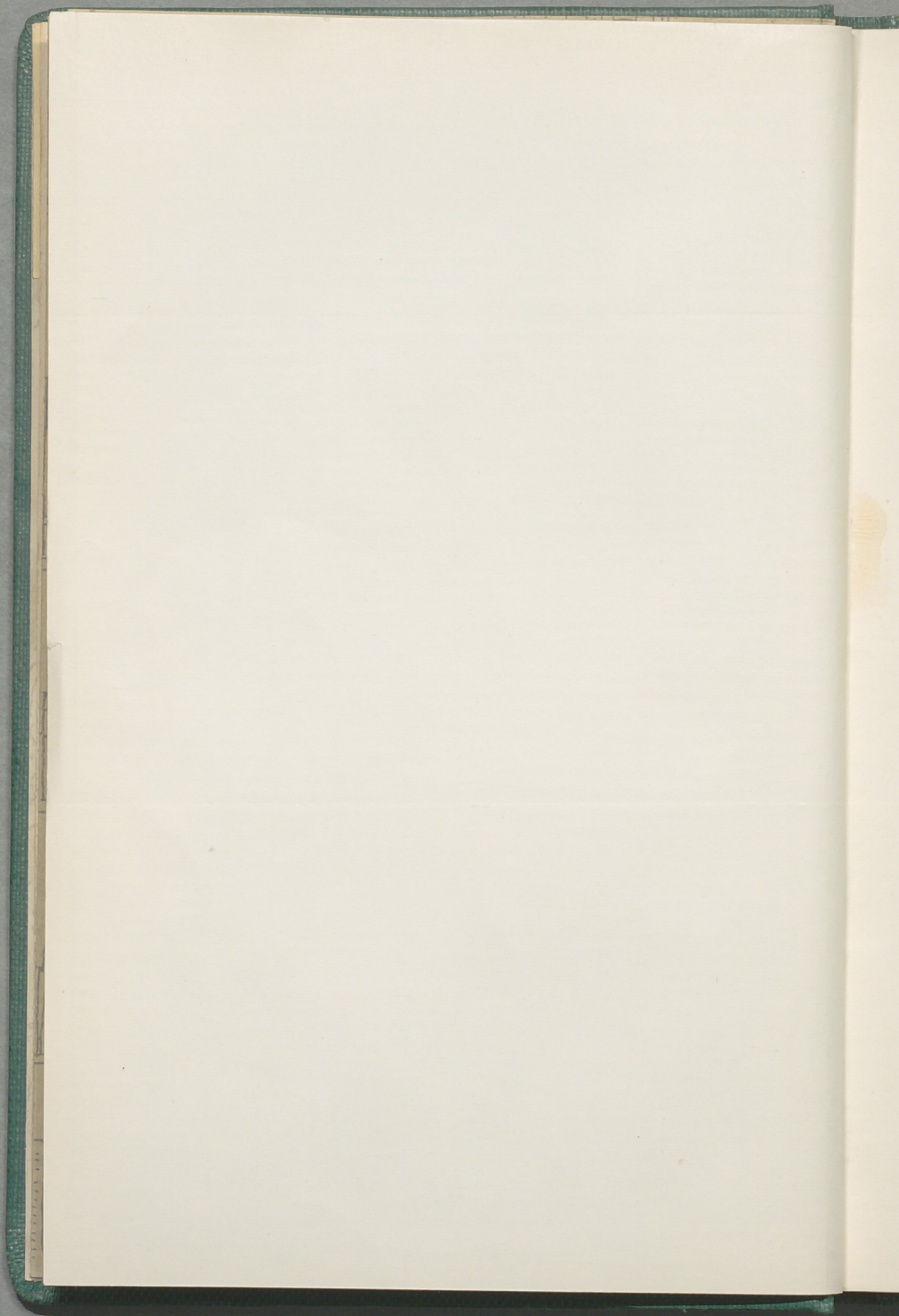

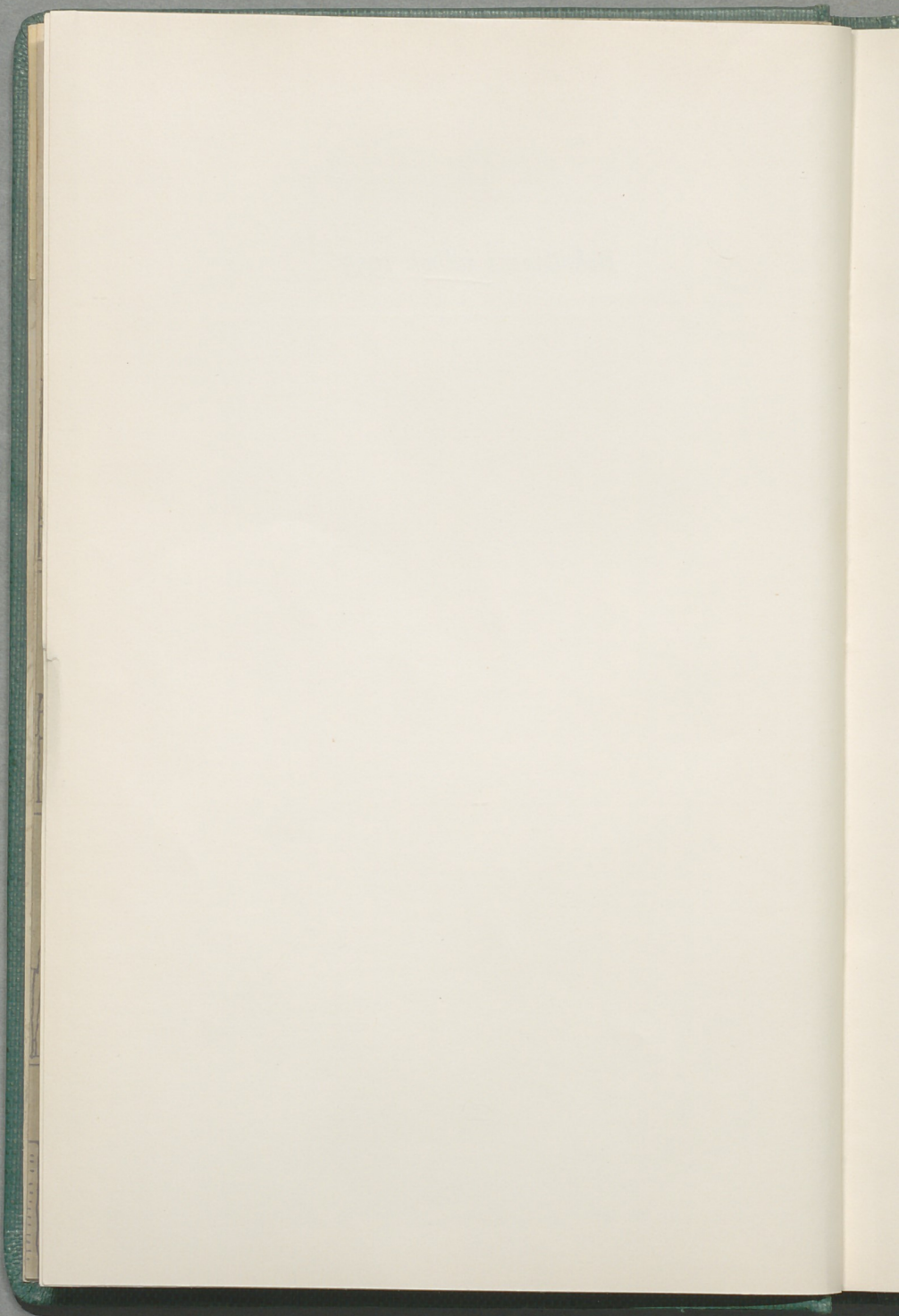

Bokvännens julbok 1955

MINA BÖCKER
OCH ANDRA UPPSATSER

Av

Gunnar Mascoll Silfverstolpe

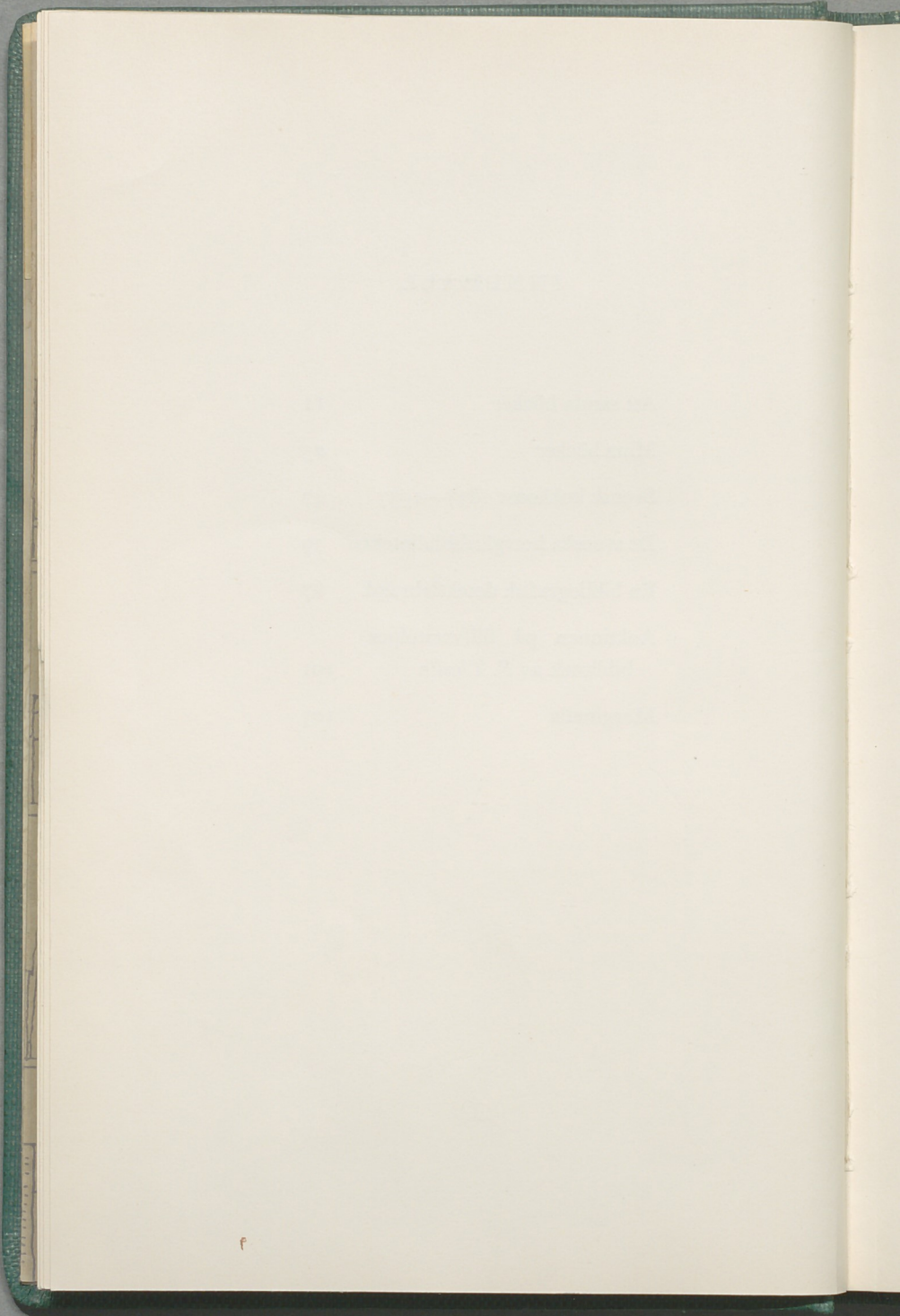
SÄLLSKAPET BOKVÄNNERNA
STOCKHOLM

MINA BUCKLEY
COTSWOLD TOWNSHIP

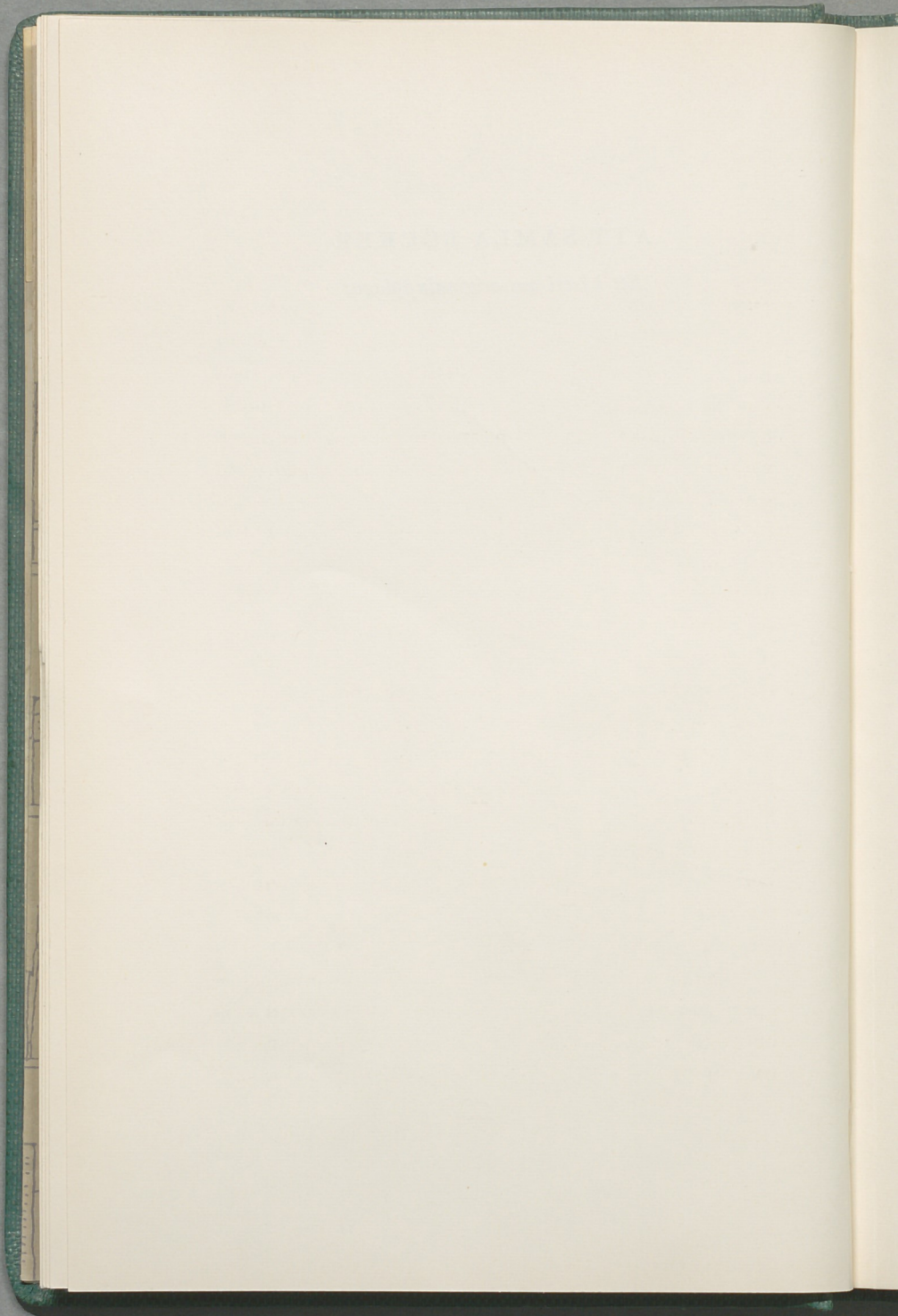
INNEHÅLL

Att samla böcker	11
Mina böcker	25
Svensk bokkonst 1837—1937	47
De svenska herrgårdsbiblioteken	79
En bibliografisk detektivbragd	87
Auktionen på Silfverstolpes bibliotek av <i>P. Thulin</i>	101
Marginalia	107

ATT SAMLA BÖCKER

Ett kåseri om originalupplagor

När jag blir gammal och har gjort mitt här i livet, skall jag dra mig tillbaka till en stilla ort på landet — var vet jag precis — och där skall jag bland annat odla min boksamling, som, förutsatt att min bibliomani till dess brunnit med oförminskad låga, bör ha växt ut till rang, heder och värdighet av bibliotek. Det skall täcka alla väggar från golv till tak i ett mycket stort rum, solljuset skall nära nog ha bara bokryggar att vandra över, och ingenstädes skall det finnas en djupare ro, när kvällslampan tändes, än i denna kraftcentral, där de rikaste andarna från alla tider och länder slå ut sina vingar av eld bara jag gör en lätt rörelse med handen. Mätt på erfarenheter av yttre art — och måhända vis av dem — skall jag begrunda stora digra verk, som jag förut inte vågat eller haft tid att läsa — och dessemellan skall jag ägna mig flitigt åt rent bibliofila fröjder — ta ned sköna band från hyllorna, känna väl-lusten, då bokblocket glider mellan fingrarna, glädja mig åt stämplarnas skärpa, papperets ton och fasthet, tryckets jämna svärta, jämföra editioner etc. Och innan jag somnar skall jag sluka de bokauktions- och antikvariatkataloger, som dagens post bragt mig.

I väntan på att stunden kommer, då denna dröm går i uppfyllelse, får jag nöja mig med att ha boksamlandet som hobby på lediga stunder. Som all samlarmani är denna naturligtvis lite farlig — den befordrar lusten att äga, som

ju är en sorts egoism och den utvecklar de anlag för snobberi, som naturen sått i ens syndiga själ. Men ljuvlig är den nära nog för alla ens sinnen! Överbibliotekarien och skalden Carl Snoilsky har i en av sina för övrigt ej särdeles stimulerande "minnesteckningar" en liten betraktelse, som på sin tid väckte Levertins förtjusning. Han skriver: "Den, som icke själv haft känning av den vurm, som kallas bibliomania, har svårt att sätta sig in i de oskyldiga njutningar den bereder, i den tröst mången däri finner mot livets vedermödor. Ingenting utgör ett så mystiskt samband med förgångna släkten och deras känsloliv, som att andaktsfullt hantera en gammal volym, på vilken ögon, släckta sedan århundraden måhända en gång varit fästa med kunskapsbegärets skarpsyn, med förtjusningens eld eller sorgens tåreslöja." Det är den typ av bokvurm, som Snoilsky representerar, man vill ställa fram för alla de tusen och en, vilka begabba bibliomanen. Boksamlandet är förstås en sjuka, men denna är elakartad allenast då den inte har sin grund i ett till lidelse stegrat intresse för litteratur. Kärleken till ordet och inte till typen är roten till den sanna kärleken till boken. Att betrakta böcker bara som mer eller mindre sköna föremål eller att se på dem endast ur snävt bibliofila synpunkter är naturligtvis en aning löjeväckande, och det är inte utan att man vill klassificera samlare med denna läggning tillsammans med filatelister.

Håller man sig som boksamlare till det fack, man har skäl att anse som sitt, så inbillar man sig åtminstone att man inte lider av den andliga snedvridenhet, som för det allmänna medvetandet kännetecknar bokvurmen. Den,

som sedan barndomen haft svensk vitterhet som en outtömlig glädjekälla, inriktar naturligt sin samlarhåg på det området. Han lägger sig till med originalupplagor efter råd och lägenhet och han finner sig snart ha inom räckhåll "oskyldiga njutningar", som han förut inte vetat om. Det är helt enkelt betydligt mera tjusande att läsa en gammal bok i en första eller i varje fall tidig edition än att ta den i ett blankt och färskt nytryck. Vår generation har som kanske ingen annan i världshistorien utrustats med känsla för tidsatmosfär och kulturhistorisk bouquet, vi ha ofantligt lätt att suggereras av gamla ord och gamla ting — släktledet, som följer efter vårt, har med vämjelse konstaterat denna vår färdighet och givit den allehanda vackra namn — och läsa vi en bok, som inte är av i dag, så ge band, papper och tryck oss en mängd associationer, det faller en underligt eggande dager över orden och på samma gång vi ta emot dem som människor, levande i onådens år 1932, erfara vi något av de sensationer, de väckte hos den tid, som först anammade dem. Studera till exempel Linnés öländska och gotländska resa i originalupplagan, tryckt hos Kiesewetter 1745, och känn efter om inte iakttagelserna stå ännu morgonfriskare i denna ålderdomliga frakturstil och mot detta tätstrimmade papper! Och nog förefaller det mig som om Atterboms prolog till "Phosphoros" får ett annat sving över rytmen, då man finner den innanför det glödröda omslaget och efter att ha betraktat titelbladets naiva gravyr med den sjungande barden, sittande i ett ödsligt klipplandskap med Göta lejon som trogen sällskapshund, medan morgonstjärnan glindrar

över fjordens vatten. Särdeles fångslande är det också att läsa Runebergs första diktsamling i G. O. Wasenii tryck, Helsingfors 1830, där en enkel litografi på första sidan återger den berömda svanen seglande fram i en finländsk vik mellan onaturligt lummiga träd eller att ta del av Talis Qualis' "Sånger i pansar" i den lilla typografiskt pregnanta edition, som Berlingska tryckeriet i Lund ombesörjde 1845. Bokälskaren erfar samma sorts fröjder även då han rör sig med den litteratur, som kom i går — är det sålunda inbillning att Hjalmar Söderbergs "Historietter" ha ett särskilt glitter i malicen och poesien, då man njuter dem i första upplagan (1898), vars omslag med text i svart och rött har en sober distinktion, som torde ha varit alldeles ny den tiden?

Men det är härvidlag även fråga om andra än "ypperlige författare". Dessa stå sig i alla väder och i alla kläder, medan "dii minores" i regel klara sig synnerligen slätt då de berövats den rustning, i vilken de gingo ut. Men får man se dem i hela originalattiraljen, så händer det åtminstone att de kunna väcka intresse. Hovmarskalken Christopher Manderströms "Poetiska arbeten" bli sålunda småbehagliga, då de ackompanjeras av de utsökta fleurons och cul-de-lampes, som Kungl. Boktryckeriet försåg dem med 1788 och som för övrigt användes även för mindre aristokratiska författare; tidsdoften sticker en så starkt i näsan, att dessa fabler och impromptun på svenska, franska och latin lyckas förmedla intrycket av en sällsynt enhetlig kultur. Ett annat exempel erbjuder Helena Maria Linnerhielms "Vitterhetsförsök", vilka maken Jonas Carl

Titeluppslaget i Chr. Manderströms Mina Poëtiska Arbeten. Tryckt å Kungl. Boktryckeriet 1788. Ett utsökt prov på gustaviansk bokutstyrel.

L. illustrerade med etsningar och lät utgiva hos Anders Zetterberg i Stockholm 1795 i en upplaga, som har namn om sig att vara något av det nättaste, som lämnat svenska tryckpressar. De små gessnerska idyllerna äro i sig själva skäligen obetydliga, men understödjas de av de tonrika vinjetterna, så blir det mera liv i dem, ömheten får naturligare tonfall och det lätt enfaldiga hos dem ter sig nästan charmfullt. Och för att ta exempel från en senare tid — jag vet ett par åttiotalsförfattare, vars verk jag aldrig kunnat förmå mig att läsa ända tills jag fick dem i handom i originalupplagor; i de snirkelrika renässansomslagen, som

egentligen inte passa ett dugg till obstinata tendensromaner, verkade de tilldragande och under läsningen höll den typografiska utstyrseln fast tidsstämningen, så att draget av modig världsförbättrarlust hos dessa förkunnare sprang i ögat och värmde hjärtat. Vår förmåga att tillägna oss en bok är ju alltid beroende av många irrationella faktorer, våra stora och små egenheter spela ohejdat in — och varför skulle inte bokens dräkt påverka vår ömtåliga inbillning?

Går jag nu en ledig kväll omkring bland mina böcker, gör jag alltså en "voyage autour de ma chambre", så befinner jag mig snart på upptäcktsfärd i den svenska kulturtraditionens domäner. En blick på hyllorna låter mig förnimma hur dikten gradvis blivit folkets egendom, hur den skede efter skede sprängt upp nya schakt — det väldiga uppluckrings- och odlingsverket i det ogästvänliga landet, bedrivet av otaliga hjärnor och hjärtan och händer träder fram med gripbara drag; är jag lyriskt lagd ser jag ljuskenet från trånga diktarkulor, hör underhandlingarna i skumma tryckerier och rasslet av primitiva pressar. Det kan ibland roa mig att plocka ihop några volymer och fantisera över kombinationerna; jag lägger till exempel i en bunt ett mastigt skinnband med pompösa alexandriner, vilka gjort blivande karoliner storögda, en gustaviansk diktsamling, som vidgat tillvaron för sprättiga kavaljerer med värja och trikorn, en volym romantisk lyrik, läst en gång av sensibla studenter med flammande kinder — och ett häfte modernistisk vers, som kanske är dagens evangelium för kroppsarbetare, födda världskrigets första år —

*Titelsida av J. C. Linnerhielm till Helena Maria Linnerhielms
Witterhetsförsök. Stockholm 1795.*

och då löper upp i mig känslan för språkets förunderliga regenerationsförmåga och de där orden av Levertin om "folkets levande andedräkt" bli mera än en vacker artistisk fras. En kväll får jag genom studiet av de förblivande diktverkens tryckorter en stimulerande inblick i hur huvudstadskulturen och den provinsiella odlingen kämpat om ledarställningen. Förloppet är väl känt från litteraturhistoriska handböcker, men det är ändå roligt att se det avspeglat i statistiskt material. Fina stockholmska boktryckarnamn ståta på "gustavianernas" titelsidor — men så i romantikens gryningsår sker en snabb stafettväxling. Nu tar landsorten ledningen: 1810 börjar Palmblad i Uppsala trycka "Phosphoros" och 1812 "Poetisk kalender" och året mellan dessa två öppnar en annan Uppsalaförläggare, Emanuel Bruzelius, portarna för den stora tyska dikten genom det gigantiska och heroiska — men till sist dock ganska lönande företaget — att trycka upp Tysklands nya klassiker i sjuttiosex band. Vid alldeles samma tid debuterar den borgerliga realismen i det av en väldig katedral överskuggade miniatyrsamhället Strängnäs, där lektor A. J. Segerstedt trycker Cederborghs "Uno von Thrazenberg". Det kan också ha sitt intresse att studera hur ombytet mellan klassicism och romantik markerar ett avbrott i en fin bokkonsttradition. Gustavianernas verk äro i regel förstklassigt tryckta, papperet är av ypperlig kvalitet och den typografiska utstyrseln befinner sig, som vi sett, även be- träffande medelmåttiga diktalster på en förnämlig nivå. Allt i den vägen försämrans något årtionde in på det nya århundradet. Empiren, som ju är den härskande konst-

stilen under romantikens genombrottstid, går inte bara in för förenkling och åtstramning i trycket — den lämnar faktiskt denna gren av konstslöjden tämligen åt slumpen. Den som sysslat litet med originalupplagor vet hur svårt det är att få tag i 1820- och 1830-talens författare i fullgoda exemplar — ett undantag utgör "Lycksalighetens ö", tryckt hos Palmblad 1824 och 1827, men här var det fråga om en väns hyllning till en beundrad vän! — papperet är sladdrigt och synnerligen känsligt för fukt och trycket ofta suddigt. Klena resultat ge även försöken att rikta böckerna med "konstnärliga" illustrationer. Sandbergs vinjetter till de olika editionerna av "Fritjofs saga" äro ytterligt valhänta för att inte tala om de teckningar, med vilka diletanter som J. Holmbergsson och H. A. Hamilton sökte bygga ut nationalskaldens verk. Om disproportionen mellan de litterära och de konstnärliga insatserna vid denna tidpunkt får man besked genom det faktum att Tegnér, tänk Tegnér, hyllade den beskedliga medelmåttan Maria Röhl som den av konstens genius alldeles, alldeles speciellt utvalda!

När jag nu en sådan där arbetsfri kväll andaktsfullt hanterar mina böcker, så upplivar jag naturligtvis också mina minnen som blygsam samlare. De äro både av angenäm och relativt obehaglig art. Man kan få tillbaka i kroppen den ljuvliga stämning man känt, då man till exempel en tyst sommareftermiddag efter att länge gagnlöst ha drivit omkring mellan antikvariaten hittat en bok, man i årtal sökt, liggande i ett skönt och fräscht exemplar till överkomligt pris, eller då det förunnats en att göra ett

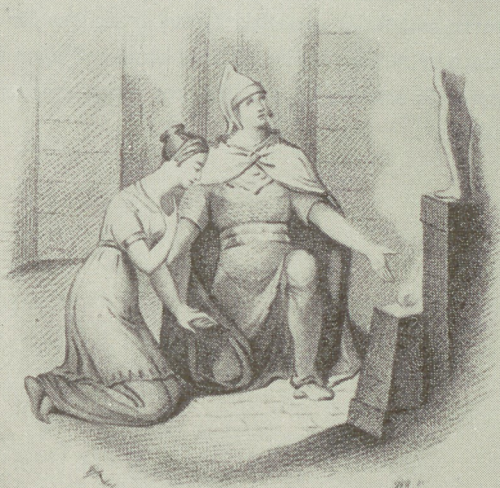
verkligt fynd — *den* bultande lyckan är värd mycken tidsförlust och många desillusioner. Man kan också erinra sig ögonblick, då man glad och nöjd över disken räckt en stadig slant, som sedan visat sig vara dyra lärpengar, eller tillfällena, då man tvekat inför förvärvet av en värdefull bok, man gärna velat ha, och sovit på saken, för att tidigt nästa morgon finna den än mera åtråvärda volymen bortsnappad av en förmögnare eller mera djärv samlare. Jag har en särskild respekt för ett mindre, för övrigt förträffligt antikvariat, därför att jag där gick miste om ett vidunderligt gott exemplar av Svedbergs psalmbok, som jag inte vågade köpa genast. Där går jag in flera gånger i veckan, och finner jag något, som är mig tackeligt, så gör jag en snabb affär. När jag betraktar de mindervärdiga eller defekta exemplar av goda böcker, jag har på min hylla, så konstaterar jag med förvåning att inköpet av dem en gång berett mig glädje. Ett råd till nybörjare på området, ivriga att med det första bli väl sorterade: köp aldrig i livet en bok med skavanker, av vilken art de vara må! Sådant ångrar man alltid. En samlare måste ha tålamod till kardinaldygd. Nu är det ju i allmänhet så att den betydelsefullaste litteraturen är den mest svåråtkomliga, för så vitt man är kräsen nog att inte godtaga den i annat än perfekta exemplar. Det är sålunda verkligt knepigt att komma över "Fredmans epistlar" eller "Fritjofs saga" i ett skick, som inte bär tydliga spår av flitig och vårdslös läsning — händer det, så kan man räkna med en proveniens från bibliotek, där det funnits flera exemplar av boken eller som ägts av generationer av illitterata lant-

FRITHIOFS

SAGA

af

Esaias Tegner's

Bøj knä med mig: ej bättre gäfla,
ej skönare för Badder fans,
än tvemme hjertan, hvilka lofva
hvarann en trohet, fast som hans.

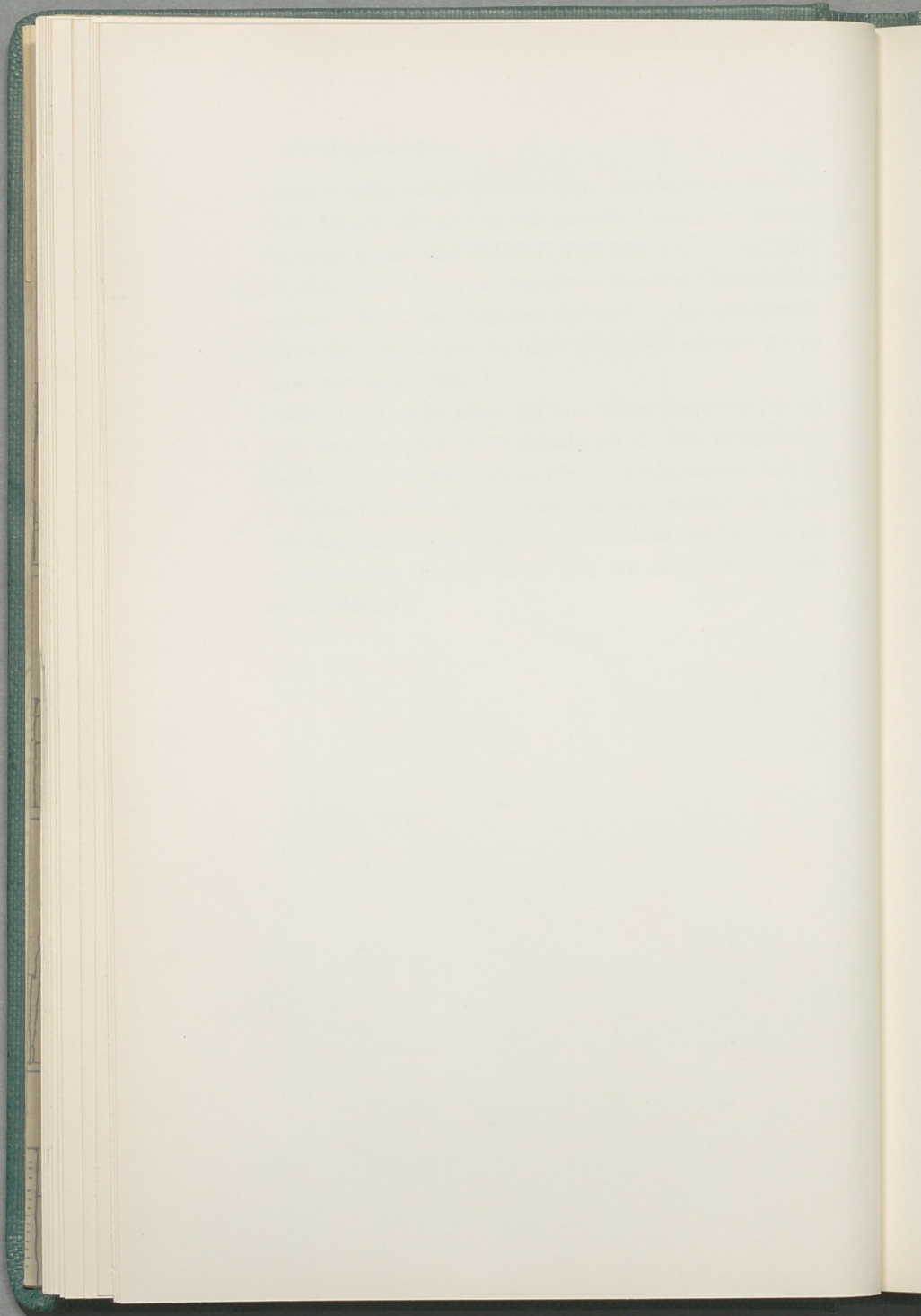
Titelsida med vinjett av J. G. Sandberg. Stockholm 1825.

ATT SAMLA BÖCKER

junkare, vilka endast studerat hov- respektive adelskalendern, Lloyds jaktminnen och galanta franska memoarer. Däremot möter det inte alls några svårigheter att hitta idealiska exemplar av Bernhard von Beskows "Dramatiska studier" eller Lings "Samlade skrifter" — den sistnämnda boken lär som bekant ha blivit genomläst allenast av en man, nämligen Oscar II.

Med dessa rader söker jag inte vinna proselyter för en sekt, som nog gått starkt tillbaka på de sista årtiondena. Samlaren har ingen faiblesse för nya konkurrenter, han är av naturen småaktigt egoistisk. Detta är skrivet för dem, som dela min nobla passion, och de skola möjligen le ett igenkännande leende, då de läsa om mina fröjder och vedermödor.

MINA BÖCKER

I.

Nästan så länge jag kan minnas har jag tjusats och plågats av begäret att äga böcker. Under pojkåren gick alldeles för stor del av mina månadspengar åt till bokinköp och än idag belasta nog boklådsräkningarna min budget lite mer än vad som kan anses lämpligt. Mitt bibliotek är också det värdefullaste av mina ägodelar — vilket emellertid inte betyder att det är särskilt märkligt. Men hade jag drömt en kväll, då jag satt och pysslade i mitt skolpojksrum med min lilla bokhylla, att jag om några decennier skulle äga den boksamling som i skrivande stund är min och att jag till på köpet skulle bli ombedd av en förnämlig litterär tidskrift att kåsera om den, så borde mitt förståndiga jag viskat till mig "sakta i backarna, gosse!" Här som i så många andra hänseenden har verkligheten vida överträffat mina förväntningar.

Jag vårdar mina böcker, jag håller på dem och jag är inte så värst benägen att låna ut dem. Av hjärtat instämmer jag i ett ord av Disraeli i "Curiosities of Literature", som låter ungefär så här: "Boksamlingar äro offer även för andra fiender än dammet, maskarna och råttorna — nämligen låntagarna för att inte tala om tjuvarna." Under sådana förhållanden måste det gräma mig att jag själv forskingrat så gott som alla de böcker jag rådde om, då jag tog studenten. Det var illa nog att man slängde undan läroböckerna — jag ville sålunda gärna återfå den skol-

upplaga av Theodor Storms utomordentliga "Pole Poppenenspäler", som vi läste i första ringen — men hur i all världen kunde jag ge vinden i våld den torftiga edition av "Buch der Lieder", som jag anammade med pubertetsens hela ljuvliga exaltation, eller antologien "Svea", på vars små sidor jag gjorde bekantskap med vår klassiska lyrik? På mina hyllor har jag numera av mina gymnasist-års älskade böcker inte stort mer än Levertins "Magist-rarna i Österås", som ännu förtrollar mig lika starkt som då jag fick den i handen vid tretton års ålder en aprildag när jag var hemma från skolan för örsprång, och Heidenstams "Karolinerna" med E. von Strokirchs inspirerade men inte så särskilt konstnärliga teckningar. Den editionen föredrar jag framför den vackert tryckta originalupplagan och den av min vän Kurt Jungstedt illustrerade, ståtliga jubileumsupplagan. Det hettar i öronen när jag öppnar den och utan långt blädbrande hittar jag de praktfullaste ställena. I "Karolinerna" lärde jag för första gången känna stor prosastil — jag fick den då J. O. Åbergs historiska berättelser ännu voro mitt litterära ideal och jag minns att jag i början var svårligen konfunderad av de sköna kaden-serna och högtidliga omskrivningarna.

II.

Några hyllmeter i mina bokrum ha sammanhang med min härstamning och min hembygd. Min släkt har i alla tider dragits till trycksvärtan och en för den gällande bibliografi, som fördes fram till våra dagar, skulle omfatta

ett mycket anseeligt antal arbeten på olika områden. En del "silfverstolpeana" har jag ärvt och jag köper allt i den vägen jag kommer över. Det är hugnande för min ganska starkt utvecklade släktkänsla att betrakta de hyllorna och jag vill gärna tro att Carl Snoilsky hade rätt, då han vid ett tillfälle betecknade släkten som bland annat "medborgerlig" och "nyttig". Alla dessa tryck har jag inte läst och kommer jag väl aldrig att läsa, men traditionsförmimelsen lockar mig ganska ofta att ta ner böcker av släkstens historiska forskare, konstkritici, poeter och lyriska översättare och vid en nyuppställning av mitt bibliotek tänker jag foga in mina egna arbeten i den raden. Jag blir alltjämt barnsligt glad då jag finner mina böcker i andras bibliotek — härutinnan torde jag inte skilja mig stort från andra författare — men det gläder mig också särskilt att se mina bortgångna fränders opera med främmande namnteckningar och bärande spår av flitig läsning — de ha alltså verkat i samhället. Till för en kort tid sedan stodo på min hylla ett exemplar av G. A. Silfverstolpes "Strödda afhandlingar i ämnen rörande de fria konsterna" med C. J. Fahlcrantz' namnteckning och A. G. Silfverstolpes "Försök till en enkel, grundriktig och derigenom oföränderlig Bokstafverings-Teori för Svenska Språket" med Esaias Tegnér's välkända signatur.

Ett par långa hyllor har jag upplåtit åt litteratur rörande Västmanland. I fråga om min fäderneprovin har jag tidigare varit starkt separatistiskt inställd — jag har känt mig hemma i Mälabygden men inte i Västmanland i övrigt — och det är först på sistone som jag genom sär-

skilda omständigheter fattat intresse för hela det av så många olika natur- och kulturtyper sammansatta landskapet. Samlargrenen är alltså ny för mig, men det viktigaste har jag nog hunnit skaffa mig — däribland ett relativt vackert exemplar av originalupplagan av Olof Graus Västmanlandsbeskrivning från 1754 med alla de många gravryterna i behåll. En fullständig svit av Västmanlands fornminnesförenings årsskrift är också en prydnad för den lilla topografiska avdelningen.

Följer jag vidare den självbiografiska linjen, kommer jag närmast till den konst- och kulturhistoriska litteraturen, som bildar ett mycket kraftigt inslag i mitt bibliotek. I mer än ett kvartssekel har jag sysslat med dessa discipliner och det har funnits år då mina bokförvärv uteslutande gällt dessa gebit. Specialintressena ha förskjutits ganska snabbt och ganska starkt och det kan vara med en känsla av vemod, som jag numera läser ryggtitlarna på böcker, jag en gång kunnat från pärm till pärm och som givit mig ledtråden för mina egna anspråkslösa forskningars vilkas kunskapsstoff inte längre är aktuellt för mig. Där stå också volymer, som tala om uppgifter som jag en gång påtagit mig men inte löst, och de kunna vissa kvällar i högsta grad representera mitt dåliga samvete. Det är naturligtvis inte alltid angenämt att bläddra i den autobiografi, som ens bibliotek utgör! Till tröst för självförebärrelserna finner jag emellertid att det alltid kommit och alltjämt kommer nya specialområden inom min intressesfär. Outgrundligt till sitt ursprung är ofta incitamentet till forskningens ljuva mödor.

Mitt konsthistoriska bibliotek är på intet sätt imponerande. Det består bland annat av en serie från varandra ganska starkt isolerade bokgrupper, vilka företräda de omtalade särintressena. Där finns sålunda en ganska dyrbar samling av bokbandslitteratur — en utkantsspecialitet, som jag vid det här laget torde vara ganska ensam om att samla på här i landet. Bland till detta exklusiva gebit hörande uppslagsverk, praktkataloger och detaljundersökningar står en tunn bok, som jag anser vara den finaste någon nordisk bibliofil skrivit — Carl Elberling, "Breve fra en Bogelsker" (Köpenhamn 1909). Men huvudparten av den konsthistoriska avdelningen utgöres naturligtvis av svenska tryck. Där har jag nog det väsentligaste från Ehrenstrahls "Die vornehmste Schildereyen" (utgiven 1694) och fram till årets böcker. På de hyllorna hittar jag i mörkret och de representera värden, som jag tillägnar mig med en egen hemkänsla. Uppsatser även om enkla svenska konstverk och konstnärer kunna försätta mig i ett tillstånd av intensiv spänning, och det kan vara skönt att känna hur minnen och intryck från resor ute i vårt svenska land ordnas in i odlingshistoriska sammanhang. Mitt dagliga arbete ger mig ofta anledning att slå i denna facklitteratur, men där finns även böcker, som jag någon ledig stund söker upp, därför att framställningen är konstnärligt formad och tillrättalagd i kraft av starkt personlig inlevelse. Ehuru konsthistorien är en ung vetenskap hos oss, ha vi ett stort antal mönstergilla byggnads- och stilhistoriska undersökningar och några utmärkta konstnärsmonografier. Med lust fördjupar jag mig i till exempel Lever-

tins bok om Lafrensen d. y., Karl Wåhlins om Ernst Josephson, Karl Asplunds om Ivar Arosenius och framför allt i Ragnar Josephsons monumentala skildring av den yngre Tessin. I vårt södra grannland voro forskarna emellertid tidigare ute i fråga om intimt gestaltade konstnärsmonografier. Jag har lyckan att äga och kan alltså när jag vill studera de makalösa minnesteckningar över den danska guldålderns målare, som "Kunstforeningen i København" sände ut vid sekelslutet — Karl Madsens om Lundbye och Marstrand, Emil Hannovers om Eckersberg och Købke. Exemplaren har tillhört Georg Nordensvan och ha alltså varit i mycket goda händer.

III.

Den svenska vitterheten upptar i mina bokrum mellan fyrtio och femtio hyllmeter, det vill säga ett ganska respektabelt antal volymer. På det området är jag samlare med allt vad detta betyder av omsorg, energi, förryckthet, snobberi och kärlek. Jag har i detta fall överhuvudtaget mycket svårt att avgöra i vilken mån som bibliomana intressen gjort intrång på mera respektabla. Svensk diktning, enkanterligen lyrik, representerar värden för mig som jag inte kan tänka mig vara utan, men då jag helst avnjuter den i välbevarade originalupplagor, så äro naturligtvis även åtskilliga faktorer med i spelet, vilka inte direkt ha att göra med litteraturintresse. Och då jag lägger mig till med arbeten av fullkomligt betydelselösa författare i det förgång-

Titelsida till Runebergs första diktsamling. Tryckt hos G. O. Wase-
nius, Helsingfors 1830.

na, så handlar jag i enlighet med den aldrig tillfredsställda längtan efter fullständighet, som är maniakalisk hos nära nog alla boksamlare. Om tjusningen över "första upplagor" har jag haft tillfälle att kåsera i denna tidskrift för några år sedan, varför jag inte nu vill gå närmare in på det kapitlet.

Med särskild ömhet betraktar jag den lilla grupp av periodica, jag har på mina hyllor. Vilken roll ha inte dessa tidskriftsnummer, dessa kalendrar spelat i den svenska odlingen, då de distribuerades från de små boklådorna! Fororna från Stockholm och Uppsala till Karlstad, Växjö och Härnösand förde ut de nya idéerna — den franska revolutionens manifest, den tyska romantikens uppenbarelser, den engelska liberalismens lära. Det har diskuterats väldeliga kring dessa häften, de ha väckt indignation och hänförelse och nu kan jag ha dem på min hylla samlade i vackra band. De äro oftast tryckta på dåligt papper och att de ändå bevarats åt eftervärlden i så pass oskadat skick visar bäst att man fäste vikt vid dem. De staplades ordentligt på hög och skickades till bokbindaren, när årgången var full.

Min samling av periodica är inte stor och den brister i fullständighet även inom tidskriftsserierna. Men många skilda tonarter ljuda från denna hylla. Dalins Argus har jag tyvärr bara i andra upplagan — i Nils Personnes med anteckningar och porträtt "tryfferade" exemplar. Adlersparres Läsning i blandade ämnen finns i ett vackert exemplar och pietetskänslan har lockat mig att förvärva de tidskrifter, Litteraturtidning och Journal för svensk litteratur,

som min farfarsfar G. A. Silfverstolpe gav ut åren innan han på grund av den så kallade musikprocessen år 1800 blev förvisad från Uppsala universitet. Jag har vidare en komplett svit av Askelöfs Polyfem och några årgångar av Cederborghs Anmärkaren, bundna i de trevliga karduspappersband, som äro de gamla tidskrifternas vanliga ytterplagg i så många herrgårdsbibliotek. Relativt hyggligt representerad är Uppsala-romantiken. Phosphoros äger jag i nära nog idealiskt skick — i häften med alla de ”glöd-röda” omslagen bevarade och allt samlat i hos P. A. Norstedt & Söner utförda kartonger i omslagens färg. Fullständig är också sviten av Poetisk kalender; några årgångar presentera sig i det behagliga originalkartonnaget som komponerades efter mönster från Berlin och Leipzig. Mitt exemplar av Iduna är däremot defekt — det saknar som så många andra en del av musikbilagorna. Härnäst följa Atterboms och Palmblads Svea, Hans Järtas Odalmannen och en rad av de kalendrar i liten oktav eller duodes, som gjorde romantikens diktning populär vid julborden på 1830—40-talen. Geijers Litteraturbladet markerar en ny epok: ännu fattas mig ett av bihangshäftena. 1860-talet företrädes signifikativt — om man vill vara elak — av Onkel Adams Linnea och åttiotalet ovedersägligen betecknande av Ahnfelts Ur dagens krönika, som under epoken bundits i band, vilka med sina preciösa renässansstämplor passa så illa som möjligt till det onekligen ganska ampra innehållet. Veldig i pondus och kraft har Ord och Bild med alla de hittills fullbordade fyrtiofem årgångarna ställts upp på mina hyllor. Att den utmärkta

tidskrift, där detta naturenligt egocentriska kåseri läses, finnes i komplett skick är kanske onödigt att tillägga.

Stor plats tar som sagt den rena vitterheten. Karoliner-na äro ej många i uppbådet, ett förhållande som jag vid tillfälle vill söka ändra på, bland annat därför att det är en säreget stark kulturhistorisk bouquet över dessa i skäligen enkla stockholmska officiner tryckta diktböcker med den mustiga frakturen, de livliga gradväxlingarna och de i all sin pompa tämligen buttra vinjetterna. Jag har emellertid i ganska goda exemplar Columbus, Runius och Lucidor — i den sistnämndes "Helikons blomster" fattas dock det famösa B-arket. För sjuttonhundratalets förra hälft svara allenast ett band med presidietal från Vetenskapsakademien och ett fullgott exemplar av Linnés "Öländska och gotländska resa". Tämligen fulltalig är däremot kollektionen av gustavianernas verk. Påfallande många av dessa trycktes ju först, då epoken var ohjälpligt borta; de strålande budskapen från en död era sändes ut under trumpenhetens och ljusskygghetens regim. De blonda kalvskinnstryggarna med de röda, grå eller gula titelfälten och den guldpresade dekoren för Oxenstiernas, Adlerbeths, Kellgrens och Leopolds samlade dikter representera en stilfas, som inte hör riktigt samman med den höggustavianska versdiktionen. Men det är i den dräkten vi vanligen se Gustav III:s vittra krets och glittret från de banden ge alltid en förnämt festlig air åt en bokhylla. Vid den anblicken känna vi oss hemma i något som kanske i grunden är främmande för vårt rustika och romantiska väsen. Min samling av gustavianer är ordinär, bland annat

även såtillvida att där saknas femte banden av Oxenstierna. Rariteter har jag inte inom denna grupp, men som mindre vanliga böcker kan man kanske beteckna Helena Maria Linnerhielms av hennes make utsökt ornerade "Vitterhetsförsök", i Gessners stil, och Chr. Manderströms "Försök til et svenskt Rimlexicon", som blev fasligt illa åtgånget av kritiken. Då det någon gång hänt att jag anlitat det för tillfällighetsvers kan jag instämma med Lorenzo Hammarsköld, vilken anser att det "vid Manderströms namn fäst en ridicule, som hans redliga sträfvan och detta arbete isynnerhet icke förtjente". Särdeles ofta förekommande är nog inte heller en liten diktsamling, som inte alldeles tvångslöst går in i denna grupp — "kungamördaren" Clas Fredrik Horns "Små skaldestycken", vilken trycktes i Köpenhamn med författarens graverade porträtt i stället för författarnamnet.

Den "nya skolan" kan jag nog hemma hos mig studera ganska ingående i originalupplagor. Flera av romantikerna, däribland Stagnelius, har jag i exemplar som tillhört Carl Wilhelm Böttiger, och ett band i vilket Geijers "Minnen" och "Skaldestycken" sammanförts har dedikation till denne från författaren. Nu är det inte längre så gott om guld på ryggarna som under sengustavianska tiden, man använde även blindpressning och det gjorde särskilt P. G. Dahlbom, som var Uppsalas förnämste bokbindare under epoken och i vilkens band man alltså helst bör ha de från professorshemmen utgångna diktverken. Särskilt vackra exemplar har jag av Atterboms "Lycksalighetens ö", som ändå är den svenska lyrikens stora praktkaross, densam-

mes "Samlade dikter" från 1837—38 och Törneros' "Bref och Dagboksanteckningar" i den första upplagan, som jag hellre anlitar än senare editioner trots att den är okritisk. På dessa hyllor stå också åtskilliga originaltryck av Tegnér och av Almquist, bland andra dennes "Det går an" med flera av följskrifterna, däribland Malla Silfverstolpes "Månne det går an?" Där saknas inte heller mamsell Bremers romaner i det populära duodesformatet och friherrinnan von Knorrings berättelser. Senromantikerna ha svarta eller mörkbruna skinnryggar med guldkrusiduller i nyrokoko och bland dem har det roat mig att placera Axel Iwar Ståhls "Etthundra studentsånger" från 1855 med den skandinaviska rubriken "Upsala, Lund, Christiania, Köpenhamn och Helsingfors" och ett fång stämböcker, som en kär anförvant till mig skrivit ut den tid han sjöng i Karl XV:s kvartett. Det var den tiden de jämmerliga patriotiska dikter kommo till, som utmärkta kompositörer funno lämpligt att tonsätta och som därför förmodligen bli odödliga. Volymen av Topelius, Säterberg och Frans Hedberg markera för bokbandsspecialisten ingången av klotbandets guldålder. Det materialet består den stil- enliga dräkten åt "Signaturerna", och sådan den i början skars till efter tysk modejournal har den onekligen ganska stor charm — originalbandet till Sven Trösts "Orchidéer" har sålunda i sin pärmdekor en inte oäven återklang av Ludvig Richters och E. N. Neureuthers gemytfulla orneringsstil.

Beträffande "Sveriges moderna litteratur", som börjar med Viktor Rydberg, är min samling ganska välförsedd

ELEGIER

AF

VILHELM EKELUND

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 2: 25.

Omslag med vinjett av Ernst Norlind. Bonniers, Stockholm 1903.

och en redogörelse för vad den innehåller i det fallet skulle pröva läsarens måhända något förströdda intresse för ett mindre remarkabelt privatbibliotek över hövan. Att skaffa samman Strindbergs skönlitterära arbeten i originalupplagor har varken kostat mig mycken tid eller stora pengar, ty det skedde under en tid, då entusiasmen för det alltid förbryllande geniet hade svalnat betänkligt. Vissa senare författare ha ur bokjägarsynpunkt vållat mig större besvär — först nyligen har jag sålunda lyckats uppbringa Hallströms "Lyrik och fantasier" och det exemplar jag har av Hjalmar Söderbergs "Förvillelser" är föga tillfredsställande. Under några år lade jag ned ganska mycken omsorg på att samla ihop Ola Hanssons äldre verk i häftat skick. När detta lyckats sände jag bunten till inbindning och återfick den från det med skäl mycket ansedda bokbinderiet visserligen i prydliga band men med alla arbetena nedskurna till ett och samma format, vilket betyder att några av omslagen ej alls ha det spatium kring orneringen, som de böra ha. Att böcker skola *linjera* på hyllorna, som bokbinderiet ansåg, är naturligtvis en för bibliofiler ovidkommande synpunkt! Minnena myllra kring mig, då jag står framför de hyllor som uppbära böcker, vilka jag själv sett som nya i boklädsfönstren. Dem har man längtat till och skurit upp och läst med darrande iver. Nu stå de där med fräscha ryggar. Om några decennier skola de vara blekta, tidsmaken skall välja och vraka bland dem och det mesta skall ändå bli små schatteringar i en epoks kultur, ointressanta i och för sig, meniga i en här där fältherrn ändå så gott som ensam vinner slaget. En boksamlare som en kväll

gör en "voyage autour de sa chambre" kan få en förlamande känsla av känslans, konstnärlighetens och ambitionens relativitet.

Intill den rikssvenska litteraturen har jag naturligtvis ställt upp den finlandssvenska och även beträffande den har jag lagt mig vinn om en viss fullständighet. Från och med Tavaststjerna äger jag det viktigaste och mina vänner bland de svenska författarna i Finland ha genom generösa gåvor sört för att samlarmödorna blivit ringa för denna avdelning. Dansk och norsk diktning upptar ett halvt dusin hyllor, vilka emellertid knappast gömma några rariteter. Där förekomma bland annat en rad originalupplagor av Christian Winther och Carsten Hauch och den alldeles utsökta editionen av H. C. Andersens "Eventyr og Historier" från 1863 med Pedersens illustrationer i trästick i den med fraktur satta texten; bandet — av violett klot med rik guldörnering — är ett partiband, som utförts i Sverige, vilket gör att det försetts med den ur bibliografisk synpunkt mycket oriktiga ryggtiteln: "Andersen. Sagor". På de norska hyllorna står bland annat ett ganska stort antal originalupplagor av Ibsen, Bjørnson och Lie. De förstnämnda äro i fråga om utstyrelsen minst sagt anspråkslösa, men författaren ville väl att hans dramer, som ju så gott som undantagslöst gällde operativa ingrepp i samhället, skulle se ut ungefär som medicinsk litteratur.

IV.

Den utländska avdelningen — Skandinavien räknar jag nämligen inte till "utlandet" — har jag placerat i ett särskilt rum. Och här känner jag mig mest hemma framför den brittiska litteraturen. Tyngdpunkten i den samlingen utgöres av "the Georgan Poetry" och var gång jag tar fram de små klotvolymerna av Thomas Hardy, John Masefield, W. B. Yeats, Rupert Brooke, Siegfried Sassoon etc. nås jag av en fläkt från de lyckliga somrar, då Karl Asplund och jag höllo på med att överflytta en del av denna lyrik till svenska; vi arbetade på kvällarna och brukade träffas sent på natten till välbehörlig och angenäm kamratkritik. Jag vet inte hur den epoken kommer att stå sig i längden, men jag vet att den har varit och är mig mycket kär. Den klassiska engelska lyriken finns också här i ett tämligen fylligt urval, den tar inte stor plats tack vare den förträffliga engelska förläggartadition, som bjuder att "collected works" tryckas på mycket tunt papper i *en* volym. Finns här någon raritet så är det väl originalupplagan av "Pickwick", visserligen inte med bevarade "wrappers", som de strängt bibliofila kraven föreskriva, utan nybunden och tyvärr lite hårt skuren. Min "Pickwick" är emellertid ett av de 750 första exemplaren, ty å titelsidans gravyr figurerar värdshusskylten med namnet "Tony Veller" och inte "Tony Weller", vilket enligt antikvariatbokhandlaren Walter T. Spencers sinnrika utredning (i "Forty Years in my Bookshop") var en korrigerig, som gjordes först sedan en del av upplagan sänts ut. Tillsammans med

den engelska vitterheten stå några böcker, som ingå i varje något så när välförsett brittiskt bibliotek — nämligen Boswells "Samuel Johnson", Izaak Waltons "The Complete Angler" och Gilbert Whites "The Natural History of Selborne", naturligtvis inte i originalupplagor, ty om så vore skulle jag vara en ganska rik man.

Den stora tyska lyriken, som naturligtvis också står mitt hjärta nära, är mestadels representerad med de typografiskt utomordentligt påvra upplagor som vid slutet av förra och början av detta århundrade skickades ut från Reclam i Leipzig, Bibliographisches Institut i Leipzig och Wien, Deutsches Verlagshaus Bong & Co. i Berlin, Leipzig, Wien, Stuttgart, med flera förlag. Tyskarna — till skillnad från svenskarna — läsa verkligen sina klassiker och det är ju inte obekant att de ofta, sannolikt i denna utstyrsel, fingo följa med i ränseln, då studenterna drogo ut i fält 1914. Man minns den gripande scenen i "Im Westen nichts Neues", då Paul Bäumer, när han är hemma på permission, stannar framför sin lilla bokhylla med "Sämtliche Werke" och känner hur fjärran han är från den stilla, fascinerande värld, dessa brokiga bokryggar en gång, långt, långt borta i tiden, företrädde. Skall jag särskilt nämna något jag har i mina tyska hyllor, så blir det väl den första samlade upplagan av Heine och en ganska fullständig svit Thomas Mann, som ju betytt så mycket för den generation jag tillhör. På den franska avdelningen kan jag lägga märke till att min bokvurm fört mig ganska långt ut i de bibliofilins utmarker, där febersjukdomarna särskilt grassera, ty här stå verkligen rader av numrerade

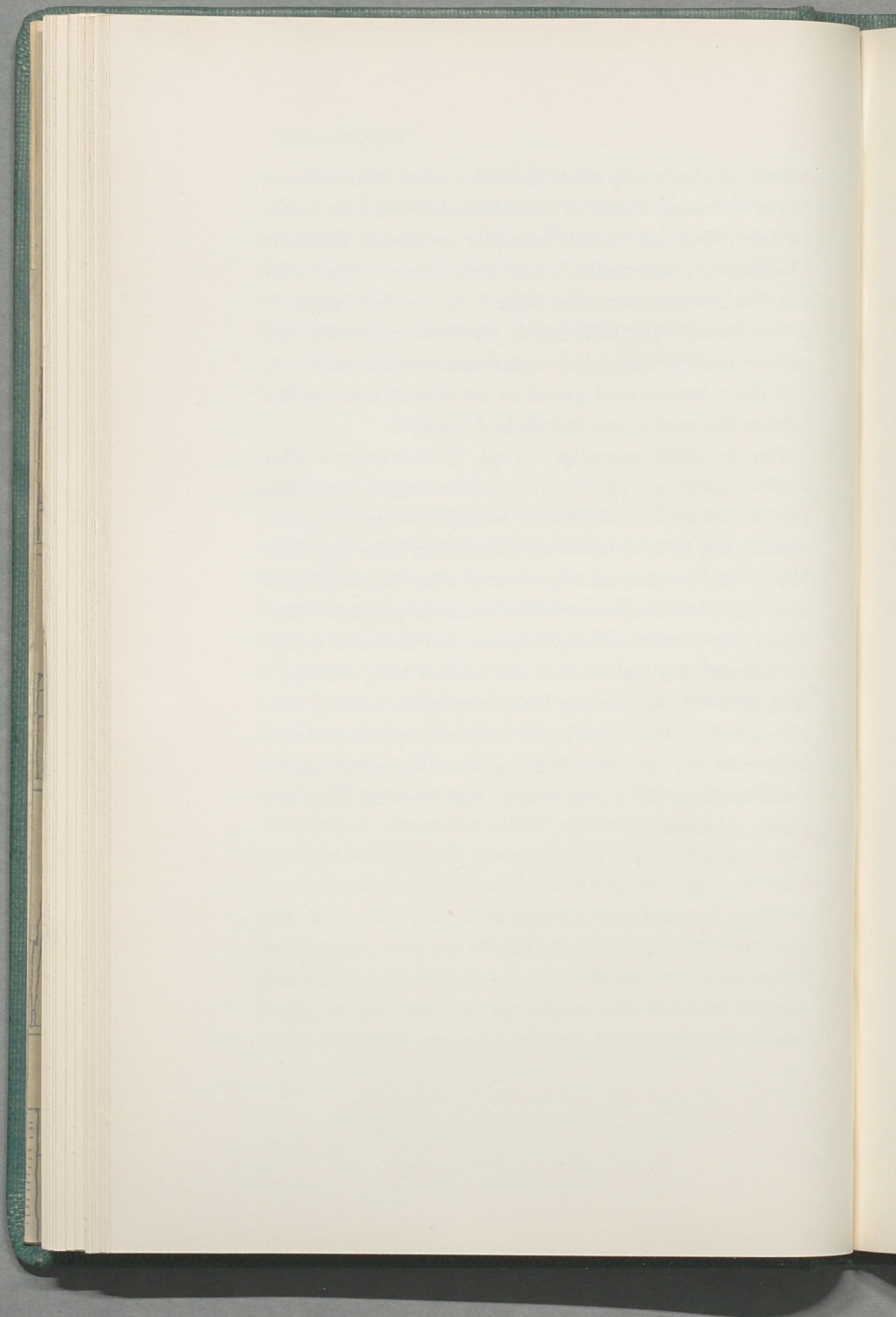
exemplar "sur vergé pur fil Mongolfier", "sur papier de Chine" med flera av de avarter franska förläggare förföra bibliomanerna med. Till mitt försvar kan jag kanske anföra att det verkligen är utmärkt litteratur jag har i dessa exklusiva exemplar. Och Anatole France, Francis Jammes eller Georges Duhamel bli inte sämre, när man läser dem i nummerade första upplagor eller i editioner i "demi-luxe"!

V.

Den första skrift jag fick med personlig tillägnan var en uppsats om uppländsk allmogearkitektur och jag minns hur glad jag var, då jag gick hem med den till mitt lilla Uppsalarum en blåsig vårvinterkväll. Sedan har jag blivit mycket lyckligt lottad i fråga om dedikationsexemplar. Då och då på våarna och fram mot jul har det dunsat ned paket i min brevlåda och när jag slitit upp dem har jag fått fram böcker, på vilkas titelsida författaren skrivit en vänlig hälsning. Hur dessa dedikationer varit formulerade tillhör väl egentligen privatlivet och bör inte omordas i detta kåseri, som redan alltför mycket präglats av självupptagenhet. Vänner, kamrater och äldre, kära kolleger ha på titelbladen till sina arbeten hugnat mig med ord, som väcka min varma tacksamhet. Det är bara två av dessa dedikationer, som jag citerar här, den ena därför att den är så utsökt avfattad och den andra därför att den exemplifierar att en tillägnan egentligen inte behöver betyda någon som helst personlig relation. En av mina närmaste

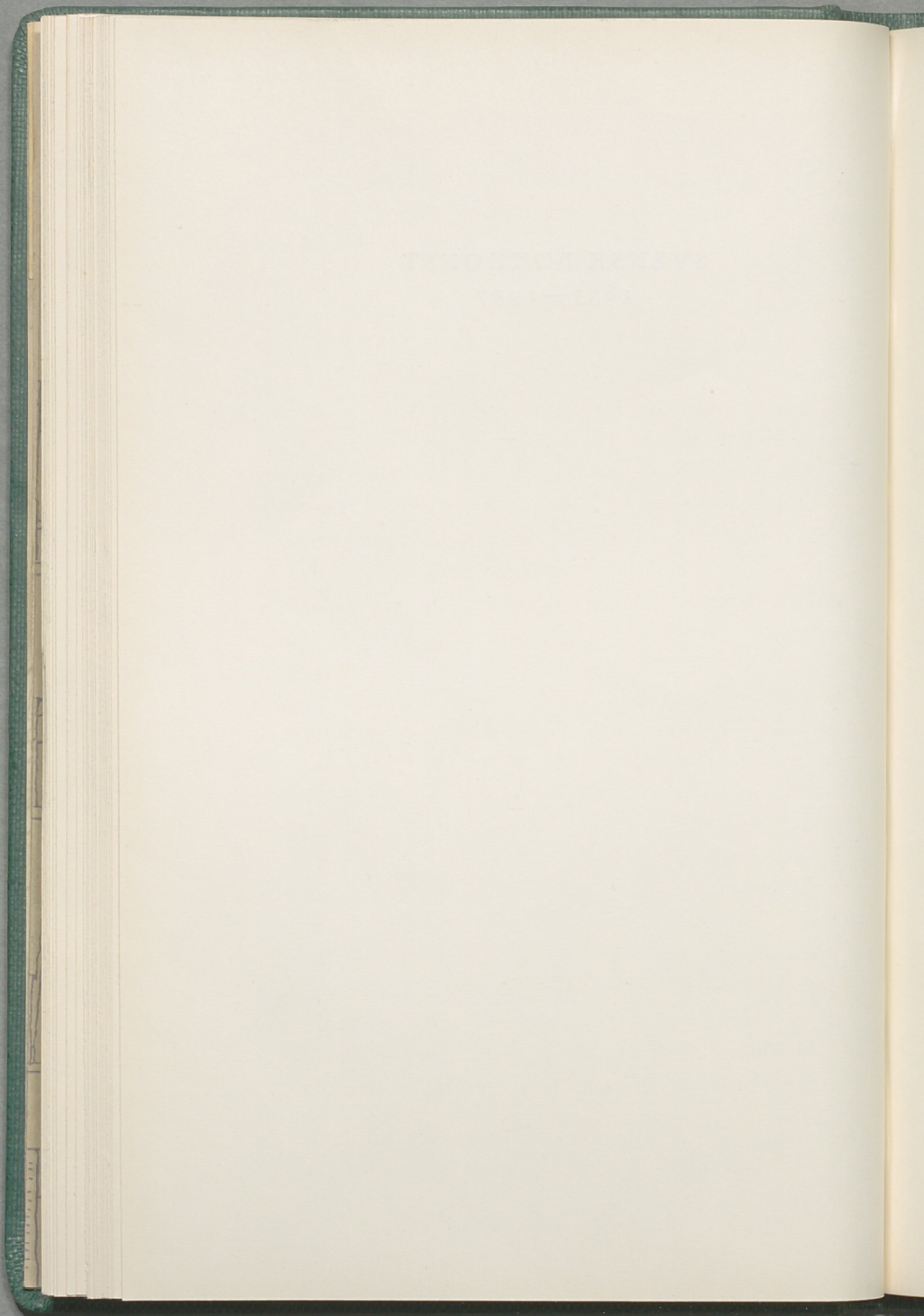
vänner skickade mig en av sina allra bästa diktsamlingar "med en önskan om att vi båda skola skriva mycket bättre böcker". Och jag har ett exemplar av Yvette Guilberts "La passante émerveillée", som sänts mig av författarinnan "en reconnaissance des jolies émotions d'art éprouvée à Stockholm". Jag hade aldrig förmånen att träffa den utomordentliga sångerskan under hennes stockholmsbesök och det måste vara på grund av ett misstag som jag fått hennes bok med denna älskvärda dedikation.

Det är alltid vemodigt att på bokauktionerna eller antikvariaten vara vittne till hur boksamlingar, hopbragta med nitälskan och kärleksfullt vårdade, skingras för alla vindar. Det är ändå alltid ett kosmos som löses upp. Här har *en* vilja härskat och i detta urval talar *en* personlighet med sina passioner, sin ambition och sina svagheter. Böckerna i ett hem ha mera att säga om innehavarens tycken än bohaget. Då jag en afton går lös och ledig omkring i mitt bibliotek, känner jag livligt att denna samling sannare och fylligare än allt jag skrivit ger uttryck åt vad som intresserat mig i tillvaron. Och jag vet att den stund, denna enhet sprängs, blir jag en skugga, vars konturer blott äro endels gripbara.

SVENSK BOKKONST

1837—1937

I.

Vad kom det ut för betydande böcker på svenska 1837 — det år som i detta nummer av denna tidskrift och för övrigt i den svenska bokvärlden just nu är högaktuellt? Tegnér producerade så gott som intet; detta år var på grund av brytningen med Emili Selldén ett av hans svarstaste — det var nu han präglade bilden om att han angräpits av "skörbjugg i sinnet". C. J. L. Almquist lät prästviga sig det året och gömde sorgfälligt i skrivbordslådan de märkliga och farliga skrifter han hade under arbete. Men Atterbom gav äntligen ut första bandet av sina "Samlade dikter", av Tegnér betecknade som "det betydligaste som i vårt land utkommit i Vitterheten under detta år" och av Geijer recenserade i Litteratur-Bladets februari-nummer på ett sätt som i hög grad sårade författaren. Geijer befann sig som bekant i en av sina häftigaste utvecklingsperioder — "minnena" hade kommit 1834, "skaldestyckena" 1835, och strax innan han på nyåret 1838 manifesterade sitt avfall, publicerade han "Den blå boken", som innehåller utomordentliga ting. 1837 utkom vidare Fredrika Bremers måhända förnämsta roman, "Grannarne", av vilken även en piratupplaga såg dagen samma år, varjämte den hoppingivande unga poesien gjorde sig påmint med C. W. Böttigers "Lyriska stycken".

Den som fått till uppgift att berätta litet om hur den svenska boken sett ut under de sista hundra åren kan gott

begynna med Atterboms "Samlade dikter". I fråga om typografi och utstyrsel i övrigt står nämligen denna bok, efter vad jag kan finna, nära nog i särklass i 1830-talets svenska bokmarknad. Atterbom var tydligen mån om att hans böcker skulle vara prydliga, hans vän Palmblad gjorde sitt bästa då "Lycksalighetens ö" trycktes 1824 och 1827, och lika ambitiös var dennes efterträdare Leffler & Sebell beträffande de "samlade dikterna". Typen är en borgisstil, som påminner om Bodoni av det slag som de stora tyska stilgjuterierna vid denna tid funnerade Norden med, och trycket står fint och distinkt med jämn svärta å det goda papperet. Annars hade ju den svenska boktryckarkonsten deklinerat avsevärt sedan den sengustavianska traditionen ebbat ut. Tegnér jämrade sig över det dåliga papperet och de otympliga stilarna i första upplagan av "Frithiofs saga" (1825) och bättre skulle det i varje fall inte bli beställt med svensk typografi under hans livstid. Det relativt ogynnsamma intryck, som huvudparten av våra böcker gör under senare delen av den romantiska tidsåldern, beror oftast på papperets klena kvalitet — det har gemensamt vad Tegnér kallar "gulsjukan", det är sladdrigt till sin konsistens och skrynklar sig gärna i bindningen, och det är mycket ömtåligt för fukt. Geijers "Blå bok" är härvidlag en typisk produkt. Men även i andra hänseenden läto våra konstförvanter sig åtskilligt komma till last. Trycket är ofta grumligt och tryckerierna ryggade inte ens tillbaka för grovt slarv — som då den som förläggare mycket ansedde Zacharias Hæggström tillät sig att å de sista sidorna av Sophie von Knorrings "Ståndspareller" (1838)

FÖRESÅNG.

Jag gick på Mälarns rand, det led mot qvällen,
Af skog ännu jag var från byddan skild;
Med ens förbyttes nejdens kända ställen
Till annan skepnad; till en drömsyns bild.
I löf stod granen klädd, i rosor hällen,
En lustpark sågs, men skum, förvuxen, vild;
Melodisk spelte vianden dock i bladen,
Och skön, af ek och lind, var ingångs-raden.

Jag blickade omkring, och se! i träden
Der hängde harpor kvar, från fordna dar;
Hvert-namn på dem, som sungit deras qväden,
I stammen nedanföre ristadt var.

Jag tänkte, rörd, på all den ädla säden
Af tro, af fröjd, af frid, af himlasvär,
Som, strödd af dessa män i dikter ljufva,
Framlockat skörd ur skarpa Nordens tufva.

Ur P. D. A. Atterboms Samlade dikter. Uppsala 1837.

använda en annan stilgrad än i boken för övrigt. Vill man riktigt se hur påvra tryckeriförhållandena stundom voro i vårt land under dessa i litterärt hänseende blommande decenniér kan man lämpligen betrakta Almquists "Amorina", tryckt 1839 i Jönköping hos J. P. Lundström, vilken genom en ödets nyck väl är den ende svenske boktryckare som blivit glorifierad i en stor dikt!

Genom sitt lilla format är även en annan av 1837 års stora böcker — Fredrika Bremers "Grannarne" — mycket representativ för tidens bokkonst. Med Atterboms "Poetisk kalender" (1812) introducerades fickformatet — duodes eller liten oktav — i den svenska vitterheten, och för de under romantiken florerande julkalendrarna kunde inte ens den påhittigaste redaktör tänka sig ett större bokblock. I dessa julböcker ingingo ju även längre noveller och en typolog kan förmodligen göra gällande att det var härifrån våra förläggare fingo idén att publicera romaner i detta hanterliga format. Mera sannolikt är dock att uppslaget kom utifrån; det kan ju påpekas att "Tauchnitz Edition", som firar hundraårsjubileum samma år som Bonniers förlag, från början sände ut sina volymer i ett format, som inte spränger en rockficka. Alltnog — 1830- och 1840-talens svenska människoskildring spreds till allmänheten i smånätta band, och då H. G. Clarke & Co. i London år 1844 ansåg sig kunna mäka en samlad upplaga av "The Novels of Fredrika Bremer" var apparitionen originalens modesta. Formatet visade sig emellertid vara så populärt att det kunde tänkas reta aptiten även för andra bokförlagsartiklar än romaner. Sålunda gav Adolf Bonnier med

G. Palmblad

**FAMILJEN
FALKENSWÄRD.**

ROMAN
AF
VILHELM FREDRIK PALMBLAD.

Första Delen.

Omslag till V. F. Palmblads Familjen Falkenswärd. Örebro 1844.

början 1834 ut en stor serie, "Klassiska författare i Swenska Witterheten", i miniatyrformat, och antagligen inspirerad av detta företag startade A. G. Hellstens boktryckeri några år senare ett liknande kabinettsbibliotek av "Utmärkta och klassiska arbeten av svenska författare" under redaktion av P. A. Sondén.

Bokbindarna befunno sig i allmänhet på samma nivå som boktryckarna. Å ryggarna till banden från 1830—40-talen finner man såväl knappa empirestämplar som nymodig ornering i form av rocailler, vilka vittna om att rokokon vaknat till liv i en tid, där den absolut inte hörde hemma, och av arabesker, vilka ge till känna att bokbindarna fått upp ögonen för Grolierbandens underbara dekor. Men det är också vid denna tid som kloten introduceras som bokbandsmaterial. Idén kom från England, där man använde linne och bomullstyg till bokband redan i början av 1820-talet — när det äldsta bandet av denna art såg dagen var för några år sedan föremål för livlig diskussion i brittiska bibliofilkretsar — och ett årtionde senare är materialet här. Ett ganska utsökt material till att börja med, stämt i gröna eller mörklila toner och pittoreskt mönstrat. Särskilt i några förlagsband som utgingo från L. J. Hiertas förlag i början av 1840-talet dekorerades kloten med guldpresning i alltigenom engelsk stil. Men även på detta lilla område återtog den tyska smaken ledningen, som den haft inom vår bokbindarkonst sedan slutet av fjortonhundratalet.

II.

Gå vi med vår undersökning några decennier fram i tiden, finna vi kloten stadd på segertåg inom bokproduktionen. Materialet ger bandet ett helt annat reklamvärde än förr, kloten förekommer i allehanda granna färger, och mot marinblå, körsbärsröd eller klargrön botten framträder den ofta figurala guldpressningen med effektfull skärpa. De äldre av oss kunna inte tänka oss diktsamlingar av Topelius eller "signaturerna" eller Säterberg — om någon nu tänker på honom — utom i förbindelse med korniga, guldsmyckade klotband, vilka haft en olycklig benägenhet att skilja sig från bokblocket. För dessa förlagsband svarade några stockholmska bokbindare, som efter gedigen utbildning i Tyskland öppnat verkstäder i huvudstaden — jag nämner framför allt Franz Beck och Isak Elkan. Båda hade redan på 1850-talet förbindelser med de bonnierska förlagen. Den förre är sålunda sannolikt mästaren till de, trots den bombastiska smaken, i mina ögon intagande banden till Adolf Bonniers stora klassikerupplaga "Svenska författare" (1855—75), vilka öppnats med så mycken andakt genom årtionden och som alltjämt utgöra ett glädjerikt inslag å många bokhyllor i svenska hem.

Innanför dylika klotpärmars i senromantisk stil är papperet i regel gott — "gulsjukan" är på det hela taget överständnen — och trycket röjer gemenligan typografisk omsorg om också inte strävan efter finess. Men den gamla svenska torftigheten ligger alltjämt på lur och gör sig då

och då gällande. Vid oväntade tillfällen för övrigt. Kunde Oscar Fredrik verkligen vara tillfreds med den utstyrelsel som förläggaren, Brudin & Comp., bestod hans diktsamling "Ur svenska flottans minnen" (1858) — den är vänligt sagt anspråkslös? Framför mig har jag vidare originalupplagorna till Viktor Rydbergs "Den siste athenaren" (1859), "Bibels lära om Kristus" (1862) och "Dimmor. I. Singoalla" (1865) och alla tre se ut som enklare uppbyggelselitteratur. Fasaden kunde ju inte vara alldeles omotiverad beträffande den teologiska stridsskriften, men väl för de andra böckerna med deras oförlikneliga fantasi-prakt. Mitt exemplar av "Den siste athenaren" är i full enlighet med typografien bunden i ett svart skinnband av den pietistiska typ, som figurerade i 1860—70-talens bokhyllor vid sidan av det koloristiskt dristiga förlagsbandet.

Sedan Viktor Rydberg flyttat över till Albert Bonniers förlag, fick han till att börja med sina böcker utstyrda i den kvasirenässansstil, som kom på modet här på sjuttio-talet och som tydligen helt lånade sitt formförråd från Tyskland. Stilen krävde utstofferade anfanger, gärna i en annan färg än trycket, och att sidorna voro inramade, gärna med små sirliga ornament i hörnen. Arrangemanget var omtyckt under hela åttiotalet och det kom till användning ännu ett stycke in på följande decennium — bland annat för Heidenstams och Levertins ungdomsverk. Samman med denna typografi hörde förlagsband i klot, å vilka de bastanta pärmarna äro helt överspunna med bandverk och arabesker. Till dessa band, i vilka man förmodligen såg den gyllene bokbindarålderns — det vill säga femton-

Förlagsband från 1860-talet, med guld- och blindpressning på grön klot. Orchidéer af Sven Tröst (Carl Snoilsky). Stockholm 1862.

hundraålets — ideal återupplivade, ha stämplarna bevisligen levererats till de stockholmska verkstäderna från driftiga tyska firmor. Albert Bonniers förlag har lyckats avhålla sig från mera svårartade utsvävningar i den vägen (se dock bandet till "Hans Alienus"!). Det var framför allt Jos. Seligmann & C: i som odlade genren. Snoilskys och Wirséns dikter framträdde i detta granna omhölje, och jag minns från min barndom, vilket mäktigt intryck de i rött och guld dekorerade volymerna gjorde, där de lågo på divansbordet av svart päronträ i den endast vid festliga tillfällen uppvärmda och upplysta salongen därhemma. Så skulle i alla fall fina och dyra böcker se ut.

III.

Någon illustrationskonst att tala om existerade inte i vårt land under adertonhundraålets förra hälft. Det skulle i så fall vara Egron Lundgrens älskvärda teckningar till Hyltén-Cavallius' och Stephens "Svenska folksagor", vilka emellertid inte publicerades förrän i den edition av sagorna, som kom ut hos Norstedts 1875. Ett stort år — och i viss mån ett begynnelseår i den svenska bokillustrationens historia — är 1867. Då gav nämligen F. W. Scholander ut "Sagan om hästen" och "Fjolners saga". Och i samma andetag kunna vi nämna att påföljande år förelåg första upplagan av August Malmströms edition av Tegnér's "Frithiofs saga". Här är det verkligen fråga om omsorgsfullt planlagd bokkonst, och båda dessa illustratörer strä-

TRÄSNITTET I PSALMBOKEN.

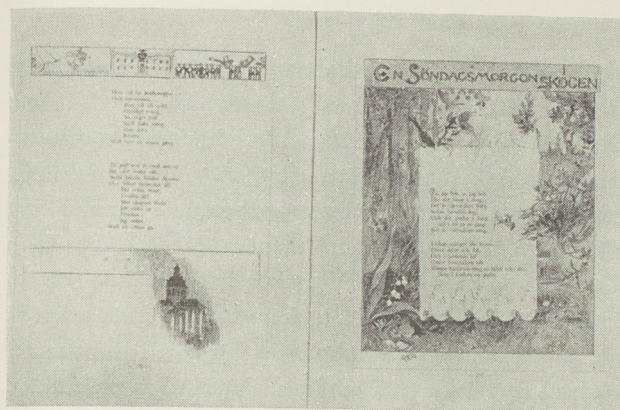
Jag hade min första psalmbok fått,
en prydlig med silfverspänne,
och sprang en söndag — jag mins
den godt —

så glad till kyrkan med henne.

Jag mins den dagen
hur gatan sken
af vårdagg tvagen
så blank och ren;
hur frisk och grön
vid hemmets vägg
stod blommande skön

vade efter och lyckades i viss mån åstadkomma en harmoni mellan lusten att berätta och lusten att dekorera. På ett synnerligen aktningvärt sätt realiserade tryckerierna de fantasirika konstnärernas intentioner. Det var väl ungefär vid den tiden som ordet "praktverk" myntades. Man hör ordet uttalas av bokhandlaren, när han lägger fram de superba volymerna på disken, och man förstår att kunden fick ett intryck av människoandens oändliga resurser i "Carl XV:s glada dagar".

Några år senare framträdde med Carl Larsson den rikaste illustratör, som Sverige någonsin ägt. Han började 1874 med att teckna till Richard Gustafssons "Sagor" och utvecklade under det närmaste årtiondet en mycket omfattande produktion som tecknare. I en essay 1884 hyllar Strindberg Carl Larsson för hans gärning att ge sin konst åt folket i stället för att låta den stanna "inom den rike mannens välslutna dörrar". Då konstnären överger måleriet för bokillustrationen är detta "ett övertygelsens offer, som en mindre skeptisk än jag skulle vilja kalla med namnet stort i vår eljes så lilla tid med sina stora idealskelett från en stortalig period i vår historia", fortsätter Strindberg. Mångfaldigade genom trägravvren ha ju dessa Carl Larssons teckningar till Andersen, Asbjørnsen och Moe, "Fältskärens berättelser", Anna Maria Lenngren etc. fått en utomordentlig spridning, det är hans fantasi som präglat figurerna och situationerna och gjort det så att vi ha svårt att tänka oss dem med annan habitus och i annan gruppering, och visst kan det sägas vara en folklig gärning han ägnade sig åt den gången, Riktigt vackra böcker blev

Ett uppslag ur Elias Sehlstedts Sånger och visor, illustrerad av Carl Larsson. Stockholm 1893.

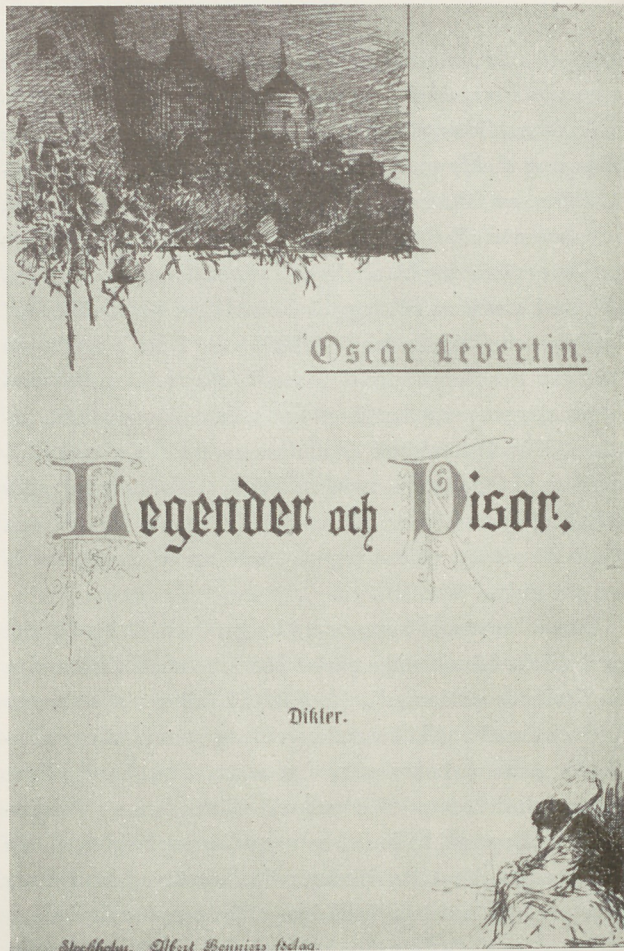
det ju inte alltid av dessa illustrerade upplagor. I Anna Maria Lenngren-editionen från 1884 står sålunda blandningen av trästick och ljustryck. Homogenare än detta mycket påkostade och om mycken ambition vittnande verk är emellertid Sehlstedts "Sånger och visor" (1893). En förtjusande bok! Lekfullare och graciösare än här har Carl Larssons ingivelse aldrig varit och man måste säga, att de i texten infällda färgbilderna på ett beundransvärt sätt fånga Grezkoloritens skimmer av vårblommor och fjärilsvingar; det var en wienerfirma som hjälpte Bonniers förlag med de fotomekaniska reproduktionerna. Larsson var stormförtjust och skrev till sin förläggare i en anda, som visar att Strindberg inte hade orätt, då han hyllade konstnären som folkets man: "Får man så sina konstverk

ut i världen, ger jag fan i att måla tavlor. Detta är sann demokrati!" I de album med text och bilder av C. L. som Bonniers gav ut under det nya århundradets första decennium med början med "Ett hem" (1899) skulle ju konstnärens lust att få sina verk populariserade bli ännu bättre tillfredsställd. De blevo den "Skönhet för alla", som Ellen Key drömde om — lättfattlig, äkta, full av värme och behag! Det kan gott sägas, att dessa bilderböcker, vilka få sin ljusstyrka av en personlighet, som sannerligen inte var obekant med det mörka och förtvivalade i tillvaron, tillhöra det mest nationellt särpräglade i hela den svenska bokvärlden. Och ändå ha de blivit förstådda och älskade långt utanför landets gränser. Tyska soldater under världskriget lära i skyttegravarna ha funnit hugnad och lisa i "Das Haus in der Sonne".

Carl Larsson var emellertid inte den ende konstnär som våra förlag anlidade på 1870- och 1880-talen. Särskilt under sistnämnda decennium öppnades livliga förbindelser mellan boken och konsten. Större illustrativa uppgifter var det visserligen ännu ont om, men förläggarna behövde artister för omslagsteckningar. Sådana av ren bildkaraktär äro sällsynta i äldre tid — man nöjde sig med ett typografiskt arrangemang — men nu, under impressionismens och den fransyska elegansens tidsålder, blev det på modet att förse omslagen med luftiga vinjetter som lätt antydde bokens grundstämning. Nu formades alltså den moderna häftade boken. Ännu var det visst inte regel att en skönlitterär bok skulle ha ett dekorerat omslag; för de flesta böckerna nöjde sig förläggarna med en enkel titeluppställ-

ning, och det kan nog tänkas, att författare som särskilt voro ute i sociala ärenden bestämt yrkade på att deras realistiska skildringar inte skulle ha något förledande yttre. Men nog räcker materialet till för att göra en vacker utställning av illustrerade bokomslag från det skede, då "opponenterna" förnyade den svenska konsten. Det finns ganska utsökta ting bland dessa kompositioner — till exempel Carl Larssons omslag till Strindbergs "Hemsöborna" (1887) och "Skärkarlslif" (1888) och Karl Nordströms till Levertins "Legender och visor" (1891). Innanför omslaget släpptes emellertid ytterst sällan den moderne artisten. Vår åttiotalsbok är endera som förut nämnts utstyrd med allehanda typograffröjd i renässansstil eller också alltigenom asketisk, satt med en torr antikva och tryckt på ett lätt glättat papper, som har en viss benägenhet att gulna.

Liksom omslaget komponerades nu även förlagsbandet med direkt hänsyftning på bokens innehåll. Massbanden bli "reliures parlantes". I stället för eller vid sidan av klotband med pastischerande ornering, som kunde användas för den ena boken efter den andra, få vi band i ljusa färger och dekorerade i en stil, till vilken den nya friluftskonsten släppt till både sitt naturstudium och sin smak för japaneseriet. Visst förekommer det horrrörer bland dessa partiband, men det är ändå i regel friskare anslag och en rörligare smak i dem än i de praktskrudar, med vilka signaturpoeterna gått till eftervärlden.

Omslag av Karl Nordström till Levertins *Legender och Visor*.
Stockholm 1891.

IV.

Så svänger både dikten och konsten från realism till romantik, från detaljrikt verklighetsåtergivande till pate-tisk stilkonst. Och naturligtvis speglar boken, som nu allt-jämt tar konsten i sin tjänst, denna betydelsefulla front-förändring, ehuru det är ganska svårt att fixera, när bilder-na skiftas om. Den nya smaken tar sig bland annat uttryck i en sobrare och mera välavvägd typografi. Hjalmar Sö-derbergs debutbok "Förvillelser" (1895) är i fråga om utstyrseln helt och hållet åttiotal, men i nästa bok, "Histo-rietter" (1898) har förlaget eller författaren själv — ty han har alltid haft intresse för dylika detaljer — funnit den invändningsfritt korrekta och ändå ganska raffinera-de typografiska stil, som för alla författarens gamla be-undrare är så nära förbunden med hans berättarkonst. Sistnämnda bok är också tryckt på det lätta, matta papper med tämligen grov grain, i vilket trycket står så vackert. Det är i hög grad karakteristiskt för böckerna kring sekel-skiftet — det användes med förkärlek av ett par förlag, som vid den tiden satte in i konkurrensen med mycken ambition, Gernandts och Wahlström & Widstrand — men av någon anledning befanns det till att börja med passa för prosa men inte för vers. Jag tycker så mycket om det, att jag saknar det i originalupplagorna hos några av nittio-talets stora författare, till exempel hos Fröding och Selma Lagerlöf, vilkens utomordentliga berättarkonst alltjämt skrider fram på ett ganska oangenämt blankt papper.

Carl Larsson var född illustratör och detsamma gäller om Albert Engström, vilkens böcker med det överdådiga samspelet mellan text och bild inte få glömmas ens i den snabbaste översikt av vår senare bokkonst. Men i den stora konstnärsförbundsgenerationen fanns det även några andra, som kanske mera genom tillfälligheternas makt kommo att syssla med bokdekoration — och som där gjorde en minnesvärd insats. Den ene var Georg Pauli, som i sin mångsidiga och verksamma gärning hann med att på ett lyriskt följsamt sätt illustrera Selma Lagerlöfs "En herrgårdssägen" (1899) och "Gösta Berlings saga" (1903). Den andre var Nils Kreuger — och det torde nog vara riktigt att framhäva honom som nittioalets mest typiske bokkonstnär. En gång en av impressionismens finaste representanter, lätt på handen som ingen, känslig för valörer som knappast någon, finner han under Varbergsvistelsen 1894 plötsligt en helt ny uttrycksform, som är rent lineär och dekorativ och som är av den art att den kan reproduceras mekaniskt utan att förlora alltför mycket av sina kvaliteter. Det är med dessa förutsättningar han engagerar sig för bokutstyrelse, vilket sker omkring 1900. Endast få år ägnade han åt denna genre men lyckades dock prägla in i medvetandet en stil, som är starkt personlig även om den har beröringspunkter med till exempel dansken Thorvald Bindesbølls och norrmannen Gerhard Munthes dekorativa form. Framför mig har jag en rad av hans bokomslag och förlagsband och beundrar musten, kraften och den egenartade ornamentala fantasien i dem. Hans nästan monomant pointillistiska stil är måhända lite

MARTIN BIRCKS UNGDOM

BERÄTTELSE

AF

HJALMAR SÖDERBERG

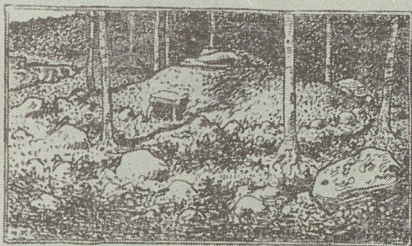

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

*Titelsidan till Martin Bircks ungdom av Hjalmar Söderberg.
Stockholm 1901.*

otjänlig, då han prövar sig fram som vinjettkonstnär — i svartryck på en boksida te sig hans kompositioner stundom alltför sotiga — men nog har han ändå i det stora hela lyckats förträffligt med sitt ackompanjemang till Levertins "Magistrarne i Österås" (1900) och Per Hallströms "Döda fallet" (1902), där inlevelsen i diktverket är så påtaglig. Båda böckerna ingå i det "nordiska familjebibliotek", som Bonniers startade tillsammans med en dansk förläggare vid sekelslutet, och jag vet inte om det är barndomsminnen, som hjälpa mig att alltjämt tycka att det är ganska helgjutna böcker jag har framför mig, då jag bläddrar i de av Kreuger illustrerade volymerna. Men det är svårt att förlika sig med Ernst Bojesens förlagsband, som bara verkar pepparkaka!

Det nya seklets diktare på vers och prosa debuterade då Jugendstilen florerade och deras böcker fingo naturligtvis sin beskärda del av all denna ondulerade ornamentik, som jag för min del för resten inte är särskilt benägen att bryta staven över. Av skedets bokdekoratörer är Ernst Norlind, som gjorde ett kort gästspel på gebitet innan han skyndade till andra uppgifter, onekligen minst influerad av modestilen. De omslag och vinjetter han tecknade åt sina unga skånska diktarvänner — Anders Österling har vittnat om hur osjälviskt han hjälpte dem — visa helst klassiska landskap, upplagda med långa, svepande linjer och ägnade att illudera "halkyoniska" dagar. Den mest anlitade bokkonstnären var emellertid Arthur Sjögren, vilkens insats enligt min mening blivit orättvist bortglömd. Hans form är naturligtvis "l'art nouveau", men i sina omslag arbetar

I.

När midvinter stundade och dagarna blefvo korta, lämnade Asvar sin hustru Engun i sin faders vård och vandrade för att gästa vänner och fränder vid älflarna i Söderlandet. Ty på Österåsen, där han själf bodde, var snötiden öde och lång. Ständigt strök vinden lika tungt öfver Mälarens is. Blott med möda hindrade männen yrsnön att täcka de från hvarandra spridda stugorna, som lägo längs strandnåset med grundstockarna djupt ner i jorden. Oskiljbara från hvarandra gingo dagarna med vard om boskap och härd, och när målet var öfver, tröt talet och tanken somnade i den kvafva röken från eld-

1. — *Magistrarne.*

En sida ur *Levertins Magistrarne* i Österås med vinjett av Nils Kreuger. Stockholm 1901.

ANDRA SÅNGEN

Riddarholmskyrkan slår tre, och i Tyskan svaras
med samma;
hamnen vid Munkbron får lif, ty Mälarebåten skall
afgå;
Ångar och röker, slår back; på landgången mjällrar
af människor;
Stormannen stufvar sitt gods och svarar på svars-
lösa frågor;

En sida ur den av Arthur Sjögren utsmyckade upplagan av Strindbergs Ordalek och småkonst. Stockholm 1905.

han med en ganska uthållig ingivelse och söker förena Jugendkurvaturen med det rent illustrativa. Hans upplaga av Strindbergs "Ordalek och småkonst" (1905) är ändå en verklig "tour de force", och för mitt lekmannaöga äro de kolorerade vinjetterna väl sammanstämmda med den mustigt svarta stilen; bilderna ha för mig ett uttrycksvärde, som gör att jag kommer att vara ganska motspänstig, om nya illustrationer till "Stadsresan" och "Trefaldighetsnatten" och "Chrysaetos" framträda. Sjögren har även som bekant intresserat sig mycket för vårt gamla svenska boktryck, och i sin upplaga av Strindbergs "Svenska öden och äventyr" (1907) har han tillämpat sina studier i en smakfullt pastischerande dekor. I detta sammanhang bör jag också nämna Olle Hjortzberg, som på ett stilriktigt sätt dekorerade Levertins "Legender och visor" (1903) och som senare bland annat förmått gestalta Gustaf V:s kyrkobibel med starkt personlig ornering.

V.

Varje artikel om de moderna strävandena inom svensk bokkonst bör begynna med en hyllning till föregångsmännen Wald. Zachrisson och Hugo Lagerström. Båda ha i en tid av stilförvirring sökt återföra typografien till enkelhet och ändamålsenlighet och båda ha såväl i praktiken som i teorien kämpat för sina sanitetsideal, vilka visserligen inte alltid varit sinsemellan överensstämmande; deras skrifter ha gärna en vass agitatorisk klang, som springer ur ärlig

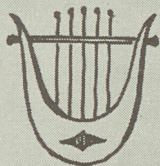
övertygelse. Båda ha slutligen verkat för en av tradition och funktion betingad svensk boktryckstyp. Zachrisson fann den i Christoffer Plantins "vackra och lagom kraftiga antikva-typ från mitten av 1500-talet", medan Lagerström ivrat för en medievalantikva av Caslons snitt. Då ingen deras insatser emellertid kommit att ha någon större betydelse för det som här närmast intresserar oss — den svenska skönlitteraturens dräkt — har jag endast med några ord annoterat deras gärning.

Ett viktigt år i vår moderna typografiska utveckling är 1916, då lundastudenten Akke Kumlien på förslag av Erik Wettergren engagerades av P. A. Norstedt & Söners förlag som konstnärlig rådgivare. Till att börja med starkt bunden vid nytyska förebilder — Kumlien betygar för resten vid varje tillfälle sin beundran för nydanare som till exempel W. Tiemann och E. R. Weiss — har han så småningom utvecklat en stil, vilken i all sin diskretion och trots sina många stödpunkter i traditionen har en deciderat personlig prägel. Konstnären har förälskat sig i den exklusiva Cochintypen, och då han utformar sina omslag avstår han envetet från all påträngande reklam och textar sina titlar och ritar sina vinjetter i förlitande på en omdömesgill publik. "Kungliga Boktryckeriet" har i honom en bokkonstnär, vilken inom ett register, som inte sträcker sig utanför gränserna för decorum, är mäktig mycken rörlighet och ändå aldrig tappar sin egen förnäma stil. En särskild eloge förtjänar hans insats beträffande billiga förlagsband. Här har han tillsammans med förlagets bokbinderichef Viktor Åström arbetat fram en standardtyp i *klot*,

DIKTER

av

VITALIS

---

*P. A. Norstedt & Söners
Förlag*

Omslag av Akke Kumlien. Norstedts, Stockholm 1929.

som enligt min mening är det enda rätta materialet för billiga partiband.

Ungefär samtidigt som Norstedt & Söner gav Kumlien möjligheter att bli reformator, började Bonniers med sin märkliga insats för höjandet av vår bokkonst genom att ge magnifika illustrationsuppdrag åt unga konstnärer. 1917—18 kom Yngve Bergs strålande Bellmansupplaga, där den sergelska gracen och uttryckskraften återupplivades av ett modernt, artistiskt förfinat gemyt, och sistnämnda år lade Bertil Lybeck fram sin pompösa edition av Boccaccios "Decamerone", i vars stil den på en gång frodige och spirituella konstnären gav sin "hommage" åt den Doré, som tolkade Balzacs "Contes drolatiques". Båda ha under årens lopp mäktat den ena illustrationsuppgiften efter den andra—jag nämner här bara Bergs förtjusande teckningar till Goethes "Romerska elegier" och Lybecks utomordentligt följsamma ornering av "Nils Holgerssons underbara resa". Bakom de påkostade volymer, som år efter år stått på de första sidorna i Albert Bonniers julkatalog, ha vidare som alla bokvänner minnas stått konstnärer som Isaac Grünewald, vilken lyckats utmärkt med Levertins "Kung Salomo och Morolf", Kurt Jungstedt, rörlig i uppfattningen, omväxlande i anslagen som knappast någon av kamraterna och mästaren bland annat till dekoreringen av "Hemsöborna" och C. J. L. Almquists "Folkklivsberättelser", Arvid Fougstedt, som med mjuk inlevelse åskådliggjort "Röda rummets" bohemgalleri, Adolf Hallman med sin underfundigt eleganta stil, Eigil Schwab, som bland annat på sitt drastiska vis tolkat Birger Sjöbergs

Omslag av Bertil Lybeck. Stockholm 1936.

”Fridas visor”. Många av dessa böcker ha haft helsidesplanscher i färg, som inte alltid smält väl ihop med texten, och skall man nämna de fulländade bokverken från denna epok, blir det Bergs och Lybecks volymer och framför allt de av Jurgen Wrangel med raderingar smyckade bibliofilupplagorna av Österlings och Heidenstams dikter och av Theokritos ”Idyller” — den sistnämnda en av de mest utsökta svenska böcker jag känner.

Dessa konstnärer och otaliga andra — till exempel Torsten Schonberg, den kanske flitigaste av alla — ha anlitats för det omslagstecknande, som just nu blommar med yppig och färgrik flora. Hur ser den moderna vitterheten ut till det yttre? Den kan vara sval och kräsen som då Akke Kumlien svarat för utstyrseln, den kan vara reklambetonat bildmässig som då de flesta övriga bokkonstnärer stå för det dekorativa. Kvaliteten är onekligen mycket skiftande och i viss mån ger man Kumlien rätt, då han (1937) konstaterar ”att reklammedlen år efter år förgrovas. Stilgraderna bli allt större, färgerna allt råare och grellare. Man undrar om det verkligen gäller böcker all denna tarvliga reklam, diktverk, andliga skapelser . . .” Men det finns också mycket god ingivelse, mycken samvetsgrann beräkning mitt bland alstren från en industri, som producerar utan hämningar och konstnärliga hänsyn.

Och så ha vi då till sist funktionalismen — om uttrycket får användas i ett typografiskt sammanhang. Den har sin intelligentaste förespråkare och företrädare i Nordisk Rotogravyrs konstnärlige expert Anders Billow, men då hans insats huvudsakligen gäller den med fotografier illustrera-

9. INGERDAS FLÄGAN

Ne är det häst,
sturrande häver sig hävets bröst,
Ack, zom här gåtne jag zom
ludd dörder!

Länge seg mig
sagde i vitter, det flog på en vlog
Ack! det är lyckligt, de följa
Frithof på bölen.

Böja, de blå,
sväll ej så högt! det går fort nog ändå.
Loven, i spjettens och vilgen
ingårén vilgen!

När det blå står
i smärt från hem, men des utslände går
ej till hems möde i solen,
haka i dellen.

Säger i mull,
buktand och kall för en kärleks stoff,
eller som klappr och blåden,
offret av kärden—

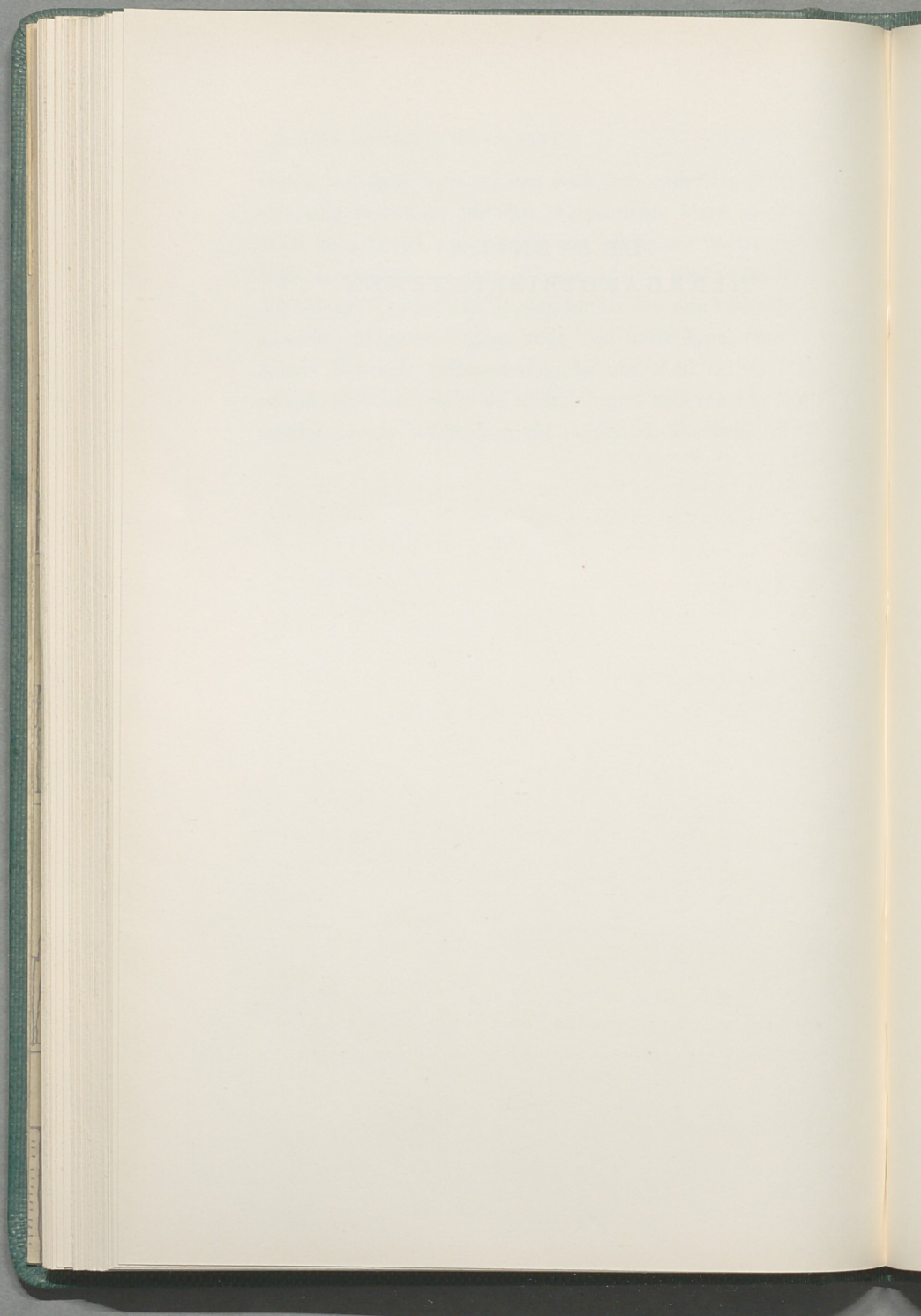

Ett uppslag ur Tegnér's Frithiofs saga med illustrationer av Kurt Jungstedt. Stockholm 1937.

de boken, som av honom enligt vad Gotthard Johansson nyligen visat gestaltats med utomordentlig konsekvens, bör den inte karakteriseras i detta sammanhang. De radikala typograferna ha som bekant försvurit sig åt grotesken, och då denna såvitt jag vet för första gången kommit till användning som brödstil i ett vittert verk av stora dimensioner och med stora anspråk som framlagts detta den svenska bokvärldens jubileumsår, bör verket nämnas här. Det är Nordiska Bibliofilsällskapets första volym, Tegnér's "Frithiofs saga" med litografier av Kurt Jungstedt och under typografisk redaktion av Sven Ivar Lind. Vissa förhållanden göra att jag här inte bör säga min mening om

denna praktbok, men jag kan dock inte underlåta att uttala min beundran för den skarpskurna, klara grotesk (Gill Sans Serif) som här på det härligaste papper för fram den odödliga versen. På mitt kåseris första sida har jag namnet Tegnér. Det är sörjt för att den som i Bonniers Litterära Magasins årgång 2037 i ett häfte ägnat firman Albert Bonniers tvåhundraårsjubileum skall skriva om svensk bokkonst under de tilländalupna seklerna har anledning ta upp tråden just vid samma skaldenamn.

DE SVENSKA
HERRGÅRDSBIBLIOTEKEN

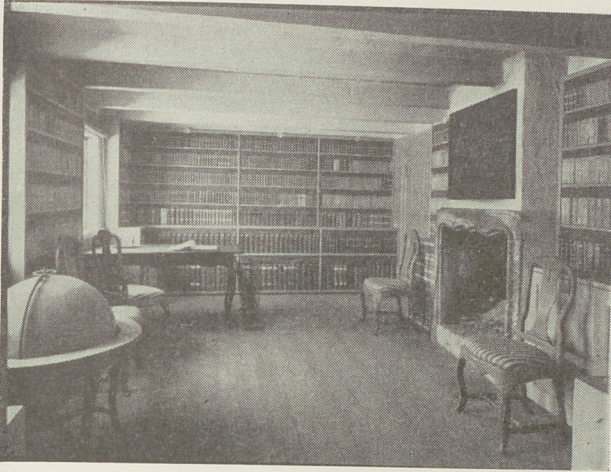
”Döda Lefwa. Dumbar Tala” skrev Carl Gustaf Tessin — i den stenstil han på ålderdomen älskade och odlade — över sitt bibliotek på Åkerö. Ja, det är ju det människoanden förmår tack vare skriften och trycket; röster nå oss beständigt ur det förflutna och egentligen är väl vår tillvaro ungefär lika mycket fylld av dessa ”dumbars” tal som av dagens stämmor, som larma i våra öron. Kulturmedvetandet, känslan av att det vår tanke och fantasi sysslar med, har engagerat tallösa hjärnor och hjärtan före vår tid, lever inom oss varje stund.

Gå vi omkring i ett gammal bibliotek, nedärvt inom och utökat av en släkt led efter led, så är det emellertid inte bara personligheterna bakom de namn vi läsa på mer eller mindre bleknade ryggtitlar, som fångs oss. Vi få även kontakt med dem som samlat dessa böcker och tillägnat sig deras ord, vi komma en längesedan slocknad bildningsiver på spåren. Då vi plocka ned band efter band från hyllorna söka vi efter spåren av de forna ägarna och finna dem i en ståtlig pärmstämpel, ett skönt graverat ex libris eller en anspråkslös namnteckning. Även för deras insats gälla de tessinska orden: ”Döda Lefwa. Dumbar Tala”.

De svenska herrgårdsbiblioteken — nog kunde det om dem skrivas en stor, skön bok, mera lätthanterlig är C. M. Carlanders registrerande verk och mera fyllt av sentiment

än detta! Själv har jag väl inte så många minnesbilder från sådana rum men de skifta ändå rikt — från bibliotek som varit familjens vardagsrum med skenet från kvällsbrasan glittrande över bokryggarnas mättade guld till utkylda, dammiga salar med sällan rörda skatter. Jag ser de levande, alltjämt metodiskt utökade biblioteken — framförallt Ericsbergs med två väldiga bokhallar och angränsande kabinett men även Sjöholms mera intima. Där ligger Skoklosters långa bokvåning under slottstaket; som ung student fick jag gå där en hel sommar allena på kvällarna och ännu kan jag känna lukten i de låga rummen med de uniforma skåpen i grått och grönt. Tanken dröjer även vid de utsökta 1700-talsbiblioteken på Sturefors och Warmholtz' Christineholm och vid det stilrena empirebiblioteket på Säfstaholm sådant det bevarats till eftervärlden i Gustaf Trolle-Bondes ex libris. Alldeles inpå oss och tillgängligt för oss alla ha vi stockholmare ett gammalt herrgårdsbibliotek i stämningsfullaste form; det ligger i en av flyglarna till Skogaholm på Skansen, böckerna äro från det traditionsrika Bergshammar och inredningen, på en gång spartansk och förfinad är kopierad från Övedskloster.

Det är angenämt att konstatera att till varje anständig och fullvuxen herrgård hörde under äldre tid ett bibliotek. Går man igenom Carlanders förteckningar, blir man slagen av hur välsorterade dessa samlingar ofta voro. De voro gärna anlagda som encyklopedier i smått och fångade in tidens vetande och vitterhet. Ägarens specialintressen krävde utbyggnad i en eller annan riktning men grundstommen var given; där ingingo bl. a. litteratur om lanthushåll-

Interiör från Biblioteket på Skogaholm. Foto Nordiska museet.

ning, ekonomi och allmän historia, teologi och juridik, vidare riksdagstryck, samt svenska, franska och — in på 1800-talet — tyska klassiker. Uppköpen gjordes tydligen i stor utsträckning på marknaderna — Distingen i Uppsala, Hinriksmässan i Örebro, Mårmässan i Västerås etc. — där bokbindarna och boktryckarna — ofta i skarp konkurrens — bjödo ut sina lager. Men de verkliga samlarna och bibliofilerna — sådana ha funnits hos oss åtminstone sedan 1600-talet — uppehöll jämsa förbindelser med bokhandelsmetropolerna ute i världen och de "peregri-
rande" herrarna underläto inte att ha bokskatter med sig hem i bagaget. Hos Carlander läsa vi om hur Jonas Alströmers fyra söner tävlade om att utöka faderns samling: "Bibliotekets hyllor fingo ifrån var endaste sjöhamn, som

besöktes, de härligaste ifyllningar". På eländiga vägar och över gungande vågor drogs bildningsstoffet ihop till de svenska lantjunkerhemmen — det är ett vackert blad i vår odlings historia.

För de förnämligare lantbiblioteken, bakom vilka det låg ett gediget samlarintresse, voro stundom särskilda vårdare anställda. Vi erinna oss att C. J. L. Almquists Richard Furumo var son och sonson till bibliotekarier på "Jakt-slottet"; själv hade han efter att i ungdomen ha läst mycket råkat i "ett stort bokförakt". "Blinda excellensen" på Säfstaholm, greve Carl Trolle-Bonde på Trolleholm, baron Carl Jedvard Bonde på Ericsberg, baron Nils Silfverschiöld på Koberg, för att nu nämna bara några av de lidelsefulla bibliofilerna, höllo sig med egna bibliotekarier. Jag föreställer mig gärna dessa försynta bokvårdare i stil med "Der Bibliothekar" på Carl Spitzwegs förtjusande målning: en böjd och närsynt gubbe uppkrupen på en stege medan solen flödar över bokryggarna som budskap från en värld som han en gång för länge sedan övergivit för ordens och typernas hemligheter. Dessa gårdsbibliotekarier agera någon gång i de spökhistorier, som höra anrika slott till. Skumma sommarkvällar har han blivit sedd, tassande fram till skåpet med inkunablerna eller elzeviererna. Men när man ropat hans namn har han varit försvunnen, en vänlig gestalt som inte kan skrämman någon ens som gengångare.

Sitt vackraste stämningsvärde få dessa gamla biblioteksrum först när man tänker på vad de betydde ute i isoleeringen innan järnvägarna förkortat och telefon och radio

förintat avstånden. Man lade upp bokförråd liksom matförråd för vintern. Det var gott att sitta där, kanske särskilt en kväll, då, som det heter i Heidenstams "Barndoms-vännerna":

var kakelugn glödde med skjutet spjäll
och snön i virvlande flockar fördes
mot bleck och rutor, som täcktes av frost
och ingen bjällra med gäster och post
från överyrda vägarna hördes.

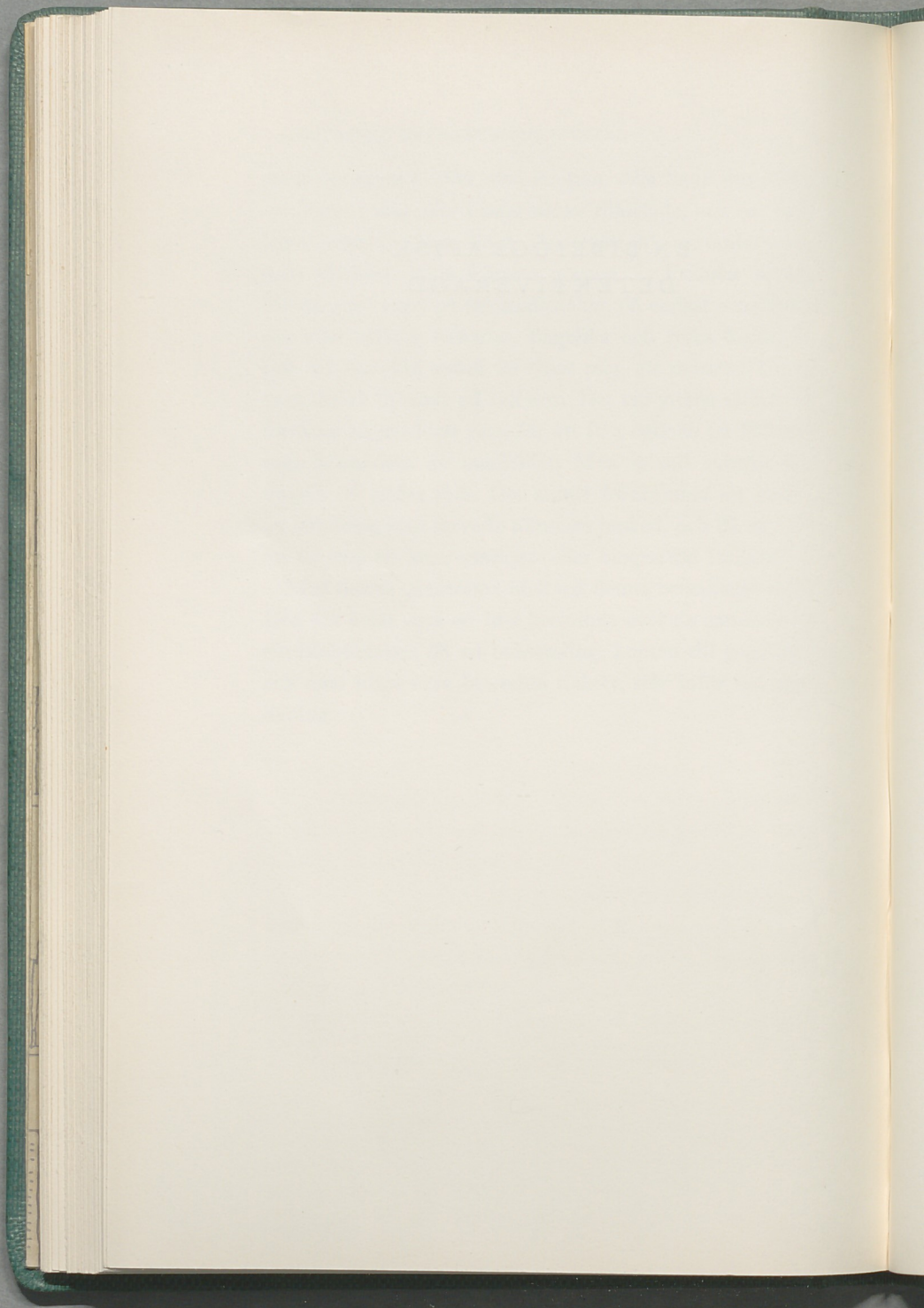
Man tog in landet och världen, de stora händelserna, de stora idéerna, man hade tid och ro att begrunda vad man läste, det sjönk ned i personligheten och blev den bildning, som yttrade sig i tänkesättens frihet och sinnets stoiska hållning inför medgång och motgång, liv och död. Så lever den gamla förnämliga lantjunkarkulturens atmosfär kvar i dessa bibliotek. Vi andas in den och känna med vemod att vi, mitt i all vår upplysning äro fattigare än de, för vilka den var dagens luft.

Bibliofilernas förlovade land har naturligtvis gett ut en "The Booklovers Anthology". En motsvarande citatsamling på svenska skulle antagligen bli ganska mager. Skulle jag redigera en sådan, vet jag att jag skulle ta med den lilla älskvärda genremålning som Adam Lewenhaupt meddelar i sin memoarbok "En färd till minnenas värld" (1936); den hänför sig till mitten på 1860-talet och Sjöholm i Sörmland: "Aftnarna i biblioteket voro för mig verkliga högtidsstunder. Efter kvällsmaten begav sig familjen mangrant dit uppför vindeltrappan i förmaket och

samlades kring bordet med lampan. Alla hade sina arbeten, själv valda eller i brist därav tilldelade, och en, vanligen mamma, läste högt. Repertoaren var omfattande men historien hade främsta platsen . . . Franska böcker föredrogos i regel på originalspråket, då endast ovanligare ord eller uttryck tolkades. Engelska och tyska översattes och det har ofta sedan förvånat mig, att mamma kunde göra det så flytande på rak arm. Det var ytterst sällan det förekom någon liten paus för att låta ögonen på förhand taga kännedom av innehållet. Men ibland avbröts läsningen av andra skäl. Det kunde förekomma ett namn, en händelse, som tarvade närmare besked, och då var det att slå upp ett konversations- eller biografiskt lexikon.”

Med denna trivsamma idyll må denna betraktelse sluta. Den har velat vara ett litet äreminne över de gamla herrgårdsbiblioteken då en boksamling, knuten till gagnande och med höga värv betrodde släkter, står inför sin upplösning.

EN BIBLIOGRAFISK
DETEKTIVBRAGD

Den 28 augusti 1934 var en svart dag i den engelska bokhandelns historia. Efter överenskommelse sysselsatte sig då ett stort antal av Londons antikvariatinnehavare med att bränna småtryck, vilka de ännu för ett halvår sedan betraktat som sina dyrbaraste handelsvaror, reserverade för speciellt fina och rika kunder. Även om man räknar med att de ifrågavarande bokhandlarna såsom engelska gentlemen äro stramt behärskade personer, torde det kunna tänkas att de icke alldeles utan suckan åt lågorna offrade till exempel Wordsworths "To the Queen" (Kendal 1846), som betalts med ända till 165 £, eller Tennysons "Morte d'Arthur" (London 1842), som på auktion gått till 490 £, eller — allra värst — "The Reading Edition" av Elizabeth Brownings "Sonnets from the Portuguese", för vilken det högsta noterade priset är 1.250 £. Medan firmacheferna övervakade exekutionen voro deras medhjälpare upptagna av att skriva ut brev till kunder, som lyckliggjorts med exemplar av de nämnda och en rad andra "pamphlets", i vilka brev exemplaren begärdes tillbaka för att förintas även de.

Vad hade hänt? Mitt i högsommarstiltjen utkom en bok med nedanstående till synes oskyldiga titel. Få dagar efter

John Carter & Graham Pollard: *An Enquiry into the Nature of Certain Nineteenth Century Pamphlets*. Constable & Co, London. Charles Scribner's Sons, New York. 15 s.

dess utgivande kunde Londontidningarna i stora rubriker tala om "a Bombshell in the Book World". Med övertygande bevisning fastslogs i den korrekt väklädda volymen, att ett femtiotal "första upplagor" av berömda författare som Wordsworth, Tennyson, Dickens, Thackeray, "the Brownings", Swinburne, R. L. Stevenson och Kipling voro rena förfalskningar, med vilka en eller flera smarta herrar lyckats spekulera i den "first-edition-mania", vars pittoreska feberkurvor ritas av siffrorna i bokauktionsprotokoll och antikvariatkataloger. Bokautodafén av den 28 augusti var *en* följd av den sensationella upptäckten, en annan var att tjänstemännen vid British Museum fingo bråttom att anteckna "forgery" för ifrågavarande skrifter. Här fanns intet rum för tvivel. Domen stod fast.

Herrar Carter och Pollard äro båda välkända bibliografiska författare — den förre har bland annat under senare år varit sysselsatt med givande studier rörande de tidiga engelska klotbanden, vilka just nu äro föremål för livligt intresse från de anglosachsiska boksamlarnas sida. Deras arbete är i många hänseenden beundransvärt. Det rör sig med ett ofantligt material, insamlat inte bara från den bibliografiska litteraturen utan även från till exempel industriella rapporter, adresskalendrar och privata brevsamlingar. Det är vidare byggt på minutiösa tekniska undersökningar. Det kan utan tvekan betecknas som lärt, sakligt och skarpsinnigt. Genom den listiga undersökningsmetoden och framställningens logiska intensitet har det även blivit en utomordentligt spännande läsning. Anmälare ha skyndat sig att likna det vid en detektivroman — som sådan

har det bland annat fått det allra bästa betyg av genrens mästare Dorothy L. Sayers, och att även den, som inte kan förmå sig att läsa "thrillers", formligen slukar denna kriminalhistoria — det kan författaren till dessa rader omvittna. Det finns något demoniskt i de handrörelser, med vilka avslöjarna knyta ihop beviskedjan — ett dylikt drag bör ju ingå i en regelrätt detektivnovell men brukar inte precis förekomma i bibliografiska studier. Slutligen måste det nog sägas, att det blottställande av en bestämd person, som undersökningsresultaten nödvändiggjort och varom mera nedan, sker med en kriminalchefs skärpa, som inte mildras av att den framträder under förbindlighetens mask. Det är ett fult och länge lyckosamt geschäft som avslöjas, och det behöver sannerligen inte vara något annat än klara rättfärdighetskrav, som driva författarna att lägga alla kort på bordet, alltså även sådana som kompromettera nu levande personer.

Men låt oss nu följa de olika faserna i denna detektivbragd! Författarna börja med att konstatera att det under de sista åren här och var i bibliofilkretsar börjat glunkas om att Readingupplagan av Elizabeth Brownings "Sonnets from the Portuguese" inte alls skulle vara vad den utgav sig för, utan helt enkelt en i senare tid gjord förfalskning. "Och dessutom — denna bok föreföll att stå i något samband med vissa andra lyriska småtryck (pamphlet poems) från samma tid, av samma format och samma bibliografiska typ, vilka hade en benägenhet att dyka upp i klart avgränsade grupper på bokauktioner med blandgods och i kataloger från vissa antikvariat — alltid i gott, orört skick

(fine original condition).” Vissa omständigheter stärkte misstankarna, och författarna beslöto att på allvar ta itu med den suspekta gruppen. Första angreppet riktades mot den både ur litteraturhistorisk och ekonomisk synpunkt värdefullaste pjäsen — Elizabeth Brownings sonetter.

Denna cykel, som ju tillhör pärlorna inom den rika engelska sonettdiktningen, utgjorde som bekant inte någon översättning från portugisiskan; skaldinnan valde denna titel för att maskera dikternas starkt personliga karaktär — de skrevos till Robert Browning, då hon ännu dvaldes under faderns tyranni i hemmet vid Wimpole Street. För världens ögon lades de fram i andra upplagan av hennes samlade dikter, som utkom hos Chapman & Hall i London 1850. Ja, så trodde man i bortåt femtio år! Någon gång på åttiotalet upptäcktes emellertid ett i Reading 1847 ”not for publication” daterat tryck av diktcykeln med titeln ”Sonnets By E. B. B.” Det omnämnes första gången i litteraturen år 1894 av den icke minst i Skandinavien välkända diktaren och kritikern Edmund Gosse; i sin bok ”Critical Kit-Kats” redogjorde han då för den rara editionens tillkomst, i enlighet med vad Robert Browning skulle ha berättat för en intim vän åtta år före Elizabeths död — det vill säga 1853. Sonetterna skulle ha varit okända för adressaten ända till någon gång på våren 1847, då paret Browning vistades i Pisa. Maken blev så tagen av den lyriska prakten i de dikter hustrun riktat till honom — ”de bästa sonetter, som skrivits på något språk sedan Shakespeares dagar”, som han betecknade dem — att han icke ansåg sig kunna behålla dem för sig själv; han lycka-

des även förmå skaldinnan att ge sitt tillstånd till att de genom förmedling av en av hennes vänner, Mary Russel Mitford, trycktes i en liten privat upplaga hemma i England. Historien om Readingeditionens upphov går igen hos senare författare med vissa icke betydelselösa varianter. Thomas J. Wise — det är första men inte sista gången vi i detta referat nämna hans namn — inför den i sin Elizabeth Browning-bibliografi 1918 men uppger då att Gosse fått berättelsen direkt från Robert Browning. Han meddelar även här, att han år 1886 hos en doktor W. C. Bennet, som varit nära vän till den ovannämnda miss Mitford, sett tio à tolv exemplar av det sällsynta trycket — från denna "cache" stammar enligt Wises uppgift cirka tredjedelen av de nu kända exemplaren.

Hela historien verkar vid första påseendet sannolik eller som författarna uttrycka det "watertight". En närmare granskning ger emellertid vid handen, att det glappar i några av fogarna, och författarna äro redan efter ett flyktigt studium av de bevarade exemplaren och av makarna Brownings korrespondens färdiga att lägga fram vissa bevisande indicier. Det visar sig sålunda att inte ett enda exemplar har någon dedikation från författarinnan — vilket är rätt uppseendeväckande, då det gäller en som privattryck utgiven upplaga — och ej heller någon ägare-signatur av äldre datum. I Elizabeth Brownings korrespondens nämnes inte ett ord om denna edition, ehuru där bevaras flera brev från henne till miss Mitford, daterade just 1847, och vad värre är: i ett brev, som Robert Browning skriver till Leigh Hunt 1857 anger han uttryckligen och

utan att det kan vara fråga om ett misstag, att han såg sin hustrus "Sonnets from the Portuguese" första gången 1849, alltså två år efter Readingupplagans tryckår!

Genom en ingående analys av papperet och trycket i den browningska rariteten bli författarna i tillfälle att prestera klara bevis för att den är en förfalskning. Av den tekniska litteraturen ha de inhämtat att lump som material för engelskt bokpapper år 1861 undantränges av espartogräs; längre fram på sextioalet kom trämassan i bruk, i förstone som mekanisk och senare efter svensken Carl Daniel Ekmans uppfinning 1874 av sulfitmetoden som kemisk (cellulosa). Readingsonetterna äro tryckta på ett papper av cellulosa och kunna sålunda inte vara äldre än 1874. Efter studiet av de typer, med vilka boken blivit tryckt, kunna författarna flytta fram framställningsåret ännu ett lustrum; "the button-hook-f" och "the tilted question-mark", vilka figurera i trycket, kommo till användning först efter 1880. Dessa små tecken ha även utgjort ledtrådar för författarna, när det gällt att fastställa vilket tryckeri, som förfalskaren använt. En välkänd londonfirma, Richard Clay and Sons, har sedan den tagit del av bevismaterialet förklarat, att det är högst sannolikt att den levererat Readingsonetterna och de därtill anknutna småskrifterna. Men då dess äldre huvudböcker och affärshandlingar förstörts, har det inte varit möjligt att på den vägen få fram uppdragsgivarens namn. Richard Clay and Sons har i stor utsträckning anlitats för framställning av bibliofiltryck i facsimile, varför firmainnehavaren säkert varit i god tro då han åtagit sig uppdragen.

Med "the Reading-Sonnets" falla alla de "pamphlets", den är typografiskt besläktad med. Pappers- och typproven fälla dem, och några dömas även genom andra omständigheter. Vad är det då för slags litteratur, som förfalskaren spekulerat i? Mestadels är det berömda men icke alltför berömda dikter och uppsatser, vilka gjorts attraktiva för bibliofilerna genom att de försetts med ett årtal, som ligger något före det, då de publicerats i bok. Legala tryck av denna art synas för övrigt vara mycket vanliga i den engelska bokvärlden. Några gånger har han tagit skrifter utan något större litterärt intresse (som till exempel Ruskins "Catalogue of the Turner Sketches in the National Gallery" och R. L. Stevensons "The Thermal Influence of Forests") men vilka utövat dragningskraft på kuriosasamlare. Han visar sig vara en man, som haft synnerligen väl reda på sig. Då han tillåtit sig fräckheten att göra i ordning "första upplagor" av levande författare, har han valt sina offer med yttersta omsorg: Ruskin, som sedan länge var sjuk, Swinburne, som ofta led av ohälsa (men som, vad förfalskaren antagligen inte visste, var "a bit of a bibliophile" och också förnekade äktheten av det tryck av "Cleopatra", som lades fram för honom), vidare Stevenson, vilken lämnat England och bosatt sig i Söderhavet, samt William Morris, som visserligen var frisk och levde i hemlandet men som antogs sakna intresse för sina gamla skrifter; förmodandet var riktigt — Morris signerade till och med omisstänksamt den förfalskade editionen av "Sir Galahad". Vid den stora generalrevision, som herrar Carter och Pollard nu anställt, visar det sig emellertid att

bedragaren givit sig några blottor, som lätt kunde ha gjort honom misstänkt, till exempel då han låtit trycka sina "original-editions" efter jämförelsevis sena upplagor, vilka förete större eller mindre olikheter mot de äldre, eller då han, vilket i ett fall skett, som tryckare uppgivit en firma, vilken slagit igen före det falska tryckåret.

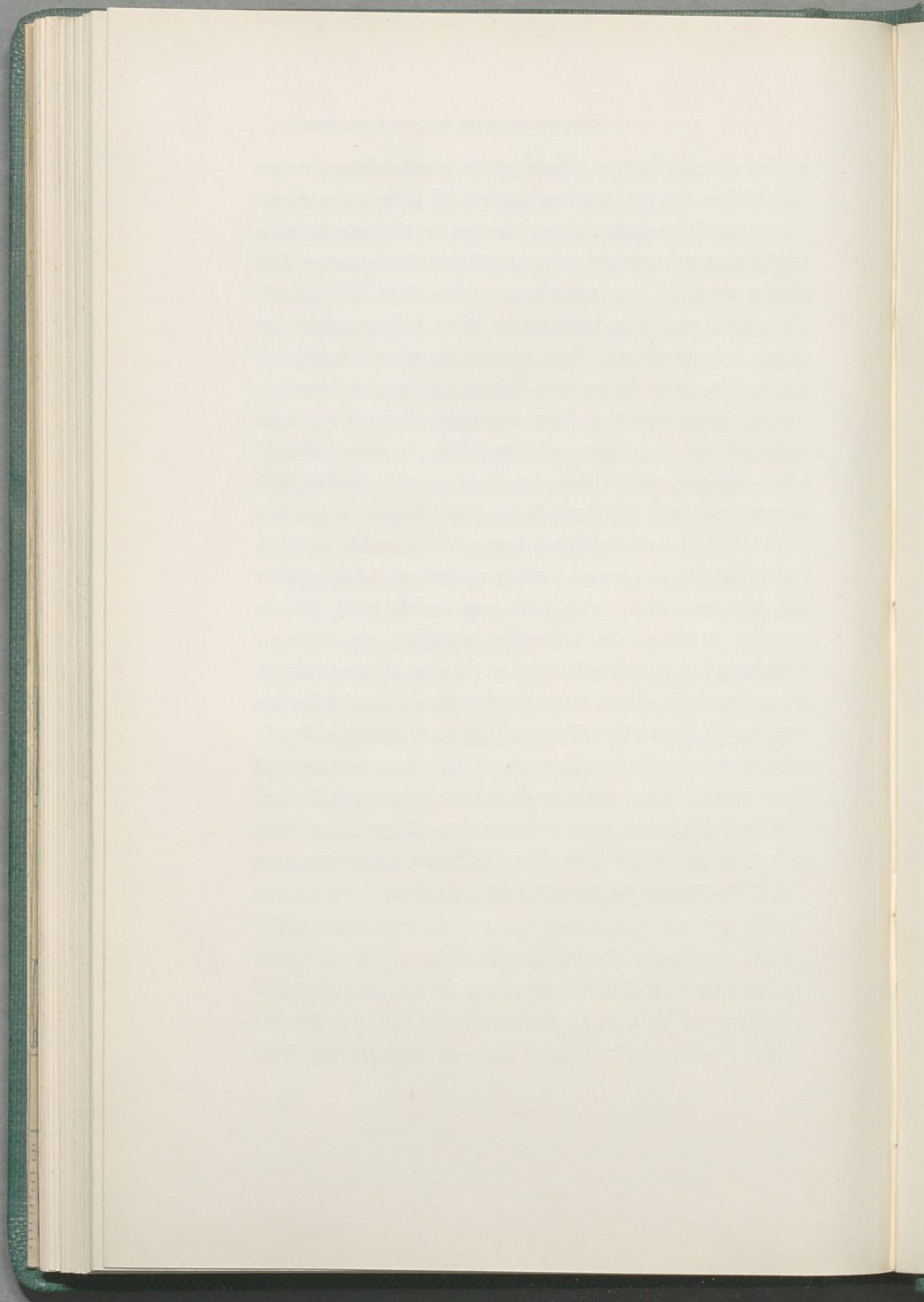
Vilken är då den mellan 1886 (1888) och 1899 verk samma förfalskaren? Vilken är boven i denna fatala affär? Beträffande den frågan lämna herrar Carter och Pollard, till skillnad från vanliga detektivhistorieförfattare, läsaren i sticket. Hans namn blir ej spikat på väggen. Ett par i övrigt lätt suspekta personer kallas fram till skranket men frikännas. Saken är emellertid ännu inte utagerad, och framför allt väntar den bibliofila världen med spänning på ett uttalande av en man, som måste betraktas som huvudvittne och som genom de fakta, vilka de energiska bokdetektiven framlagt, blivit allvarligt blamerad. Det är en av Englands allra förnämsta bibliografer, Thomas J. Wise. Undersökningen visar att han gått i god för så gott som alla de förfalskade trycken och att han gjort det även i fall, då för falsarier utsatta författare till honom uttalat sina dubier. Den nu framlagda avhandlingen är onekligen ett svårt slag för honom i egenskap av bokenkännare och klargör att han var litet oförsiktig, då han i sin Swinburne-bibliografi gjorde ett uttalande, vilket Carter och Pollard maliciöst nog nyttjat till motto för sin bok: "Hela historien bevisar ännu en gång, att hur enkelt det än kan tyckas att förfärdiga nytryck av rara böcker, så är det i praktiken absolut omöjligt att göra det så skickligt att inte ett av-

slöjande följer." Allvarligare är emellertid att denne högt ansedde forskare som ytterligt sällsynta — "two or perhaps three examples are known" — betecknat böcker (nu avslöjade som förfalskningar), av vilka han bevisligen själv ägt åtskilliga exemplar som sedan avyttrats genom agenter, och att han vidare varit i besittning av relativt mycket betydande upplagor av i det närmaste samtliga nu skandaliserade tryck; tid efter annan har han släppt ut dem i handeln genom en antikvariatinnehavare i södra London, mr Gorfin, som enligt de liggare han beredvilligt visat herrar Carter och Pollard, från detta håll stundom köpt ända till femtio exemplar av något av dessa då högt betalda, nu i det närmaste värdelösa tryck. Thomas J. Wise har ett väldigt bibliotek — katalogiserat av honom själv i de tio volymerna "The Ashley Library Catalogue" — han är en gammal man och han kan ha rätt att missminna sig beträffande vissa nummer i det bokbestånd han under sitt långa samlarliv hopbragt, men i detta fall, som gäller en viss bestämd grupp: "first editions of modern authors", vilken i hög grad sysselsatt hans kommersiella intressen, har han onekligen skenet emot sig. Jag kan inte finna att det är för utmanande ord författarna till "An Enquiry into the Nature of Certain Nineteenth Century Pamphlets" begagna, då de avsluta första avdelningen av sin bok med följande sats, vilka av diplomatiska skäl ej böra översättas: "At this point we felt that it was imperative that we should inquire of Mr. Wise the source or sources from which he had acquired these remainders. Accordingly we informed him fully of the course and methods of our

investigation and at his request supplied him with a list of the pamphlets concerned. We find it difficult to believe that Mr. Wise cannot now guess the identity of the forger; but, as long as it remains a guess, he has followed a very proper course in making no suggestion; and unfortunately the state of his health has prevented him from giving us the information, which he was good enough to promise, about the source of the remainders. The part of our investigation has led to no conclusive result, but it forms an integral part of a revelation too serious to suppress . . . By withholding our discoveries even for a year or two, we feel that we should be assuming a responsibility far greater than any that we shall incur by their publication."

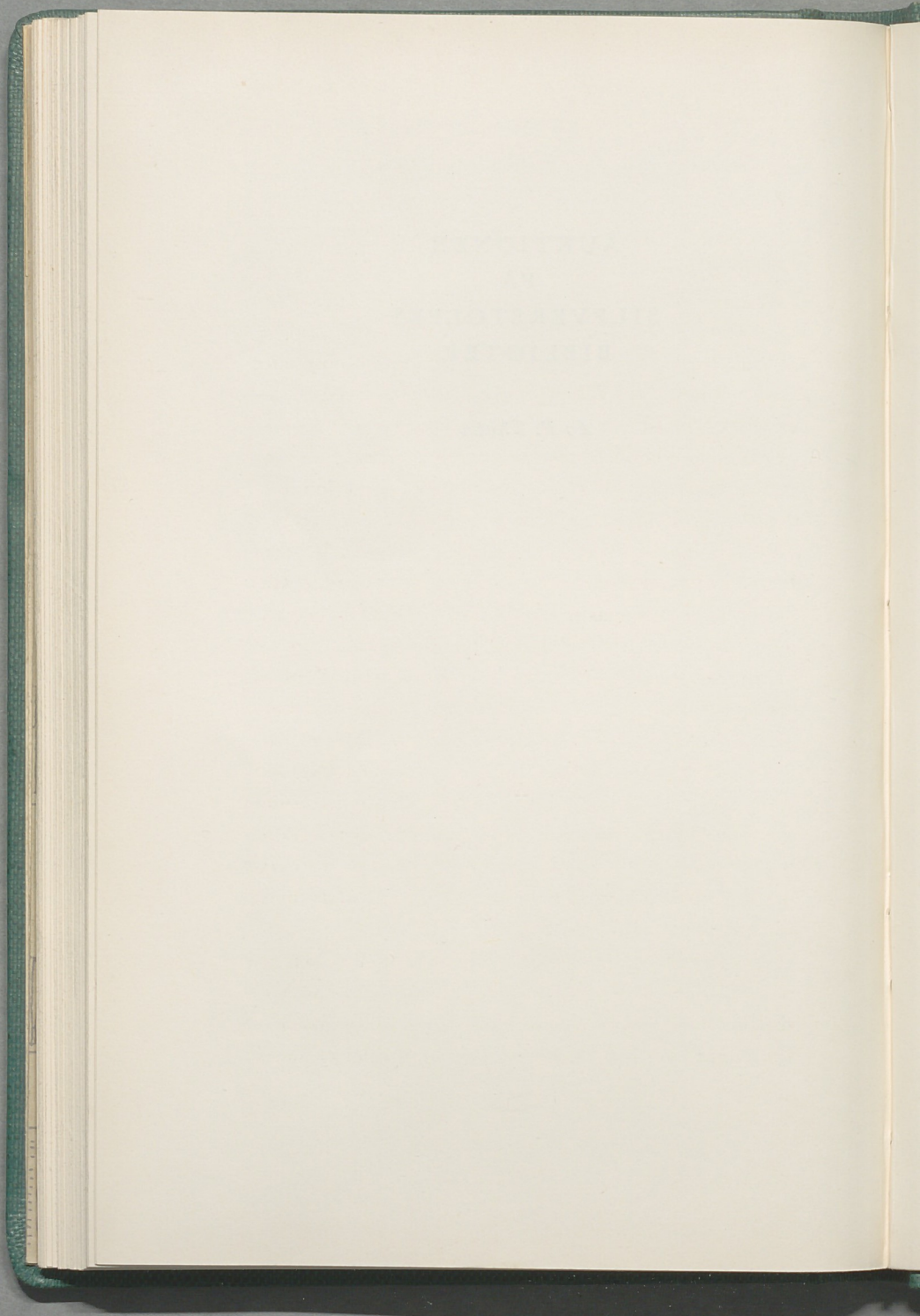
Visst är det en bomb, som kreverat i boksamlarnas värld med utgivandet av denna hänsynslösa undersökning, som även tvingats antaga skepnaden av en stridsskrift. Harold Nicolson har nog rätt, då han i en anmälan konstaterar att "den kommer att läsas av två kontinenters bibliofiler med vrede och förskräckelse". Den på "första upplagor" inställda samlarsjukan, vars historia Carter och Pollard för övrigt klarlägga, har antagit oroväckande former i England och följaktligen(?) även i Amerika, och att det inte är stort bättre i Frankrike framgår bland annat av en spirituell bok av den parisiske förläggaren Bernard Grasset ("La chose littéraire", 1929); hos oss är den nog i avtagande att döma av de låga priser, till vilka även väsentliga originalupplagor nu kunna erhållas. Vad detta sensationella avslöjande kommer att gå ut över är emellertid, utom beträffande "Sonnets from the Portuguese", som är

en hel diktsamling av största värde, samlandets avarter: förkärleken för rara kuriosa, lusten att kunna visa något "noch nie dagewesenes", som inte har det ringaste att göra med litteraturhistoriska och kulturhistoriska intressen. Det slagets snobberi kan naturligtvis "den ädla bibliofilen", till vilken sort alla boksamlare efter publicerandet av denna bok skynda att räkna sig, inte ha minsta anledning att skydda. Men de verkliga "första upplagorna" beröras inte av denna katastrof. Vissa människor komma alltid att tycka att det är roligare att läsa "Alice in Wonderland" i den upplaga, med vilken den först tjugade världen, än i senare tryck, och Elizabeth Brownings "Poems" från 1850 skall alltid bli åtråvärd bland annat därför att här publicerades för första gången hennes underbara kärleksdikter till den man, hon sedan nära nog rymde med. Det är ytterligt sammansatta kulturförnimmelser, som tala ur kärleken till originaltryck, och i en tid, som alltmer vulgari- seras, finns det sämre typer än den förnuftiga bibliofilen att förakta. Den oförnuftiga må gärna löjliggöras. Jag är nämligen inte riktigt säker på att han inte kommer att köpa upp de få exemplar av de genom Carter och Pollard avslöjade böckerna, som aktionen den 28 augusti skonat, och göra en "cache" av dem. Tokigare saker har man sett inom ett just nu mycket misstänkt läger.

AUKTIONEN
PÅ
SILFVERSTOLPES
BIBLIOTEK

Av P. Thulin

Gunnar Mascoll Silfverstolpes bibliotek försåldes å Stockholms Stads Bokauktionskammare under åtta dagar (20 oktober t. o. m. 3 november 1942). Katalogen upptog 5 789 nummer, och försäljningssumman blev något över 28 000 kr., vilket ju får anses vara ett mycket gott resultat. Den avdelning, som tilldrog sig största intresset, var utan tvekan vitterheten och däribland i första hand de talrika dedikationsexemplaren från Silfverstolpes egen generation, vilka ofta gingo till mycket höga och förut okända priser. Bland avdelningar, som för övrigt karakteriserade samlingen, kunna nämnas bibliofili med huvudsaklig begränsning till bokhandlarhistoria och bokbandslitteratur, en mindre avdelning Västmanlandica samt konst- och litteraturhistoria. Av engelsk, fransk och tysk vitterhet fanns även ett koncentrerat och personligt präglad urval. Att i detta sammanhang skriva något om Gunnar Mascoll Silfverstolpe som boksamlare torde vara en överloppsgärning. Bästa bilden härav har han själv givit i sin uppsats "Mina böcker", som ingick i denna tidskrift år 1937. För övrigt ber jag också få hänvisa till doktor Karl Asplunds företal i auktionskatalogen.

Intresset för auktionen var synnerligen livligt, och särskilt de många dedikationsexemplaren till vännen och skalden Silfverstolpe föranledde ofta en het konkurrens. Då dagspressen redan meddelat flera exempel på de en-

skilda resultaten, skall i det följande endast omnämnas några ur samlarsynpunkt märkliga priser.

Svedbergs psalmbok (1694) i ett vackert band från bokbindaren Chr. Fr. Frölich kr. 151: —. Av de talrikt företrädde litteraturtidskrifterna uppnådde en komplett serie av Phosphoros med de bekanta tegelfärgade omslagen kr. 104: —, Polyfem kr. 70: —, Svenska litteraturförningens tidskrift kr. 85: —, Then swänska Argus kr. 116: — och Allmän litteraturtidning utgiven i Åbo kr. 38: 25 — samtliga priser mycket moderata i förhållande till de vackra exemplaren. Bland bokbandslitteraturen märkes: "Bibliothèque Henri Beraldi" I—V kr. 47: 25, Carter: "Binding Variants in English Publishing 1820—1900" kr. 20: 25, "Catalogue de reliures du XVe au XIXe siècle, en vente à la librairie Gumuchian & Cie" kr. 23: —, "Danish Eighteenth Century Bindings 1730—1780" kr. 17: 50, Loubier och Klette: "Jahrbuch der Einbandkunst" I—IV kr. 54: —, Rudbeck: "Svenska bokband" I—III kr. 38: — etc. Under avdelningen bibliofili noterades Elberling: "Breve fra en Bogelsker" med kr. 28: —, Anatole France: "Le livre du bibliophile" kr. 10: 50, Newton: "This Bookcollecting Game" kr. 49: 25 och Rümman: "Alte deutsche Kinderbücher" kr. 30: —. Bland konslitteraturen kan noteras Asplund: "Ivar Arosenius" kr. 92: —, v. Bode: "Die Meister der holländ. u. vlämischen Malerschulen" kr. 51: 50, Ehrenstrahl: "Die vornehmste Schildereyen" kr. 26: —, Goldschmidt: "Frankrigs Malerkunst" [I—III] kr. 40: —, Hahl: "Samling Gösta Stenman" kr. 55: —. Den äldre svenska vitter-

heten, varav det tidigare 1800-talet var mycket väl representerat, gick till rätt moderata priser, även då exemplaren voro verkligt goda. Bland annat kan nämnas Atterbom: "Lycksalighetens ö" (1824—27) till kr. 41:—, Columbus: "Bibliske werld sampt andre poetiske skrifter andre resan uplagde" (1687) kr. 51:—, Hallman: "Skrifter" (1820), utsökt exemplar med bild av Nasenblom men utan "Bakelse-Jeanna" kr. 62:—, Nordenflycht: "Utvalda arbeten" (1774) kr. 26:—, Oxenstjerna: "Arbeten" I—IV kr. 60:—, Stagnelius: "Samlade skrifter" (1824—26) kr. 130:—, Tessin: "Arbeten i svenska stenstilen" (1771) kr. 32:—. Av den modernare vitterheten kan noteras: Bo Bergman: "Elden" (1917) kr. 19:25 samt "Livets ögon" (1922) kr. 19:25, "En människa" (1908) kr. 35:—, Vilhelm Ekelund: "Melodier i skymning" (1902), Elegier (1903), "In candidum" (1905) och "Hafvets stjärna" (1906) à kr. 20:—. Hjalmar Gullbergs originalupplagor, alla utom debutboken med intressanta, personligt hållda dedikationer, gingo till mellan kr. 20:— och kr. 32:—, Ola Hansson: "Sensitiva amorosa" (1887) kr. 30:—, Lagerkvist: "Människor" (1912), med dedikation, kr. 41:—, "Ordkonst och bildkonst" (1913) kr. 30:—, "Gäst hos verkligheten" (1925), med dedikation, kr. 25:—, Lagerlöf: "Ur Gösta Berlings saga" kr. 52:—, Lindorm: "Domedagar" (1920) kr. 16:—. "Tal till mitt hjärta" (1912) kr. 43:—, Siwertz: "Den unga lönnen" (1906) kr. 13:25, "Gatans drömmar" (1905) kr. 19:75, Strindberg: "Fröken Julie" (1888) kr. 19:25, "Hermione" (1871) kr. 25:—, "Mäster Olof" (1878) kr. 20:—, Sö-

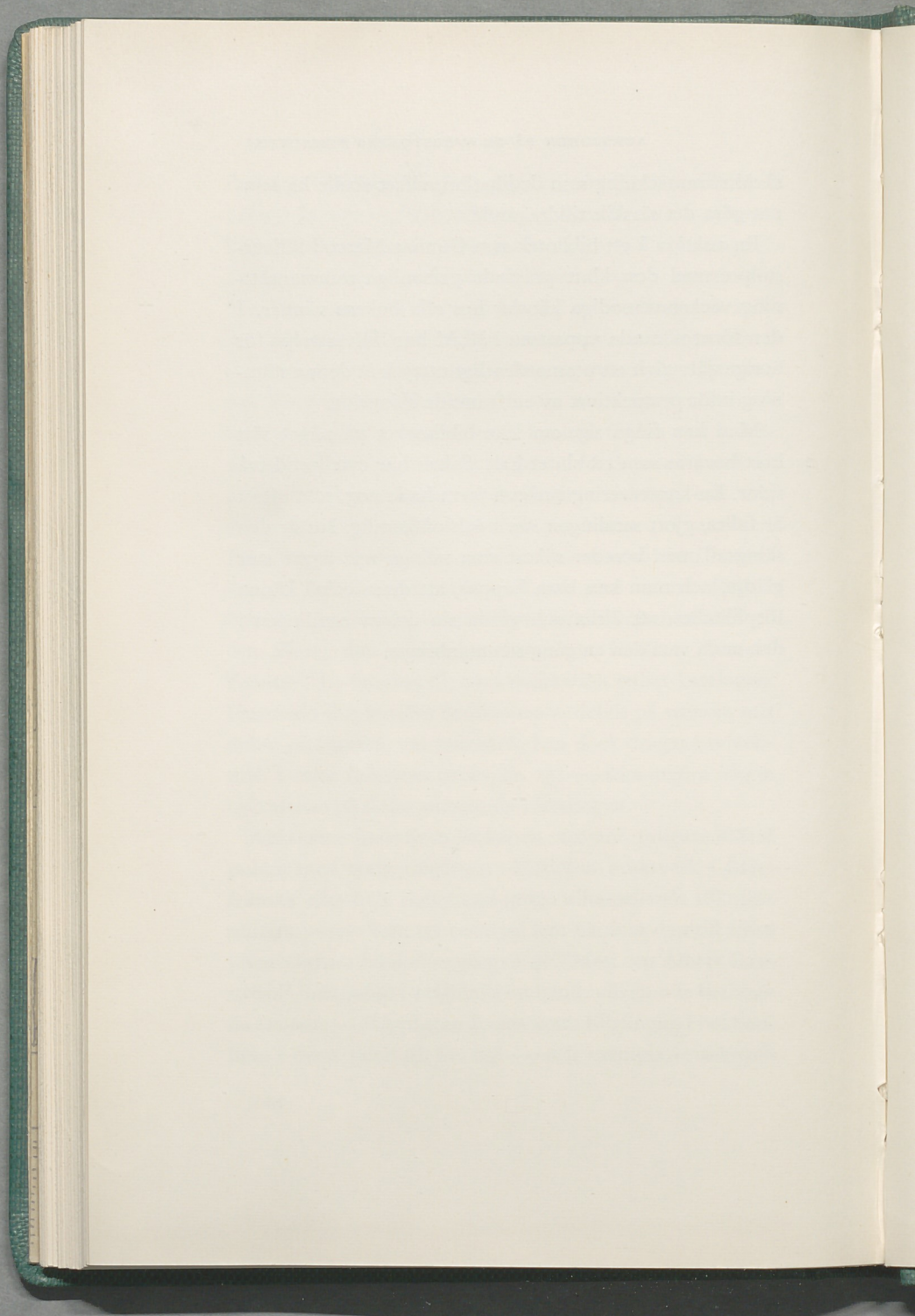
derberg: "Doktor Glas" (1905) kr. 20: 25, "Förvillelser" (1895) kr. 20: —, "Historietter" (1898) kr. 21: —, Österling: "Bäckahästen" (1909) kr. 20: —, "Hälsningar" (1907) kr. 25: —, "Idyllernas bok" (1917) kr. 30: —, "Facklor i stormen" (1913) kr. 26: —. Beståndet av modernare lyrik var för övrigt mycket omfattande, men större delen av denna avdelning tilldrog sig ytterst litet intresse, och katalogisörens lofvärda försök att i detta sammanhang även låta poetas minores komma till sin rätt lyckades icke. Utom de nämnda topparna förekommo anmärkningsvärt få mellanpriser på denna avdelning, och den större delen såldes för en eller ett par kronor per nummer. Ett stort parti, som icke specificerats utan såldes i buntar om 5 à 10 exemplar, måste till och med sammanföras i två eller tre buntar, innan någon bjöd minimianbudet 50 öre. Bland den utländska vitterheten förekom Anatole France: "Le lys rouge", med dedikation enligt katalogen. Huruvida den kuriösa dedikationen, delvis på svenska och delvis på franska, var autentisk, kan dock dragas i tvivelsmål. I varje fall synes priset, kr. 15: —, icke utgöra någon bekräftelse på detta antagande i katalogen.

Auktionen hade även lockat en rätt stor, tidigare okänd publik med goda tillgångar. Moderna praktverk i halvfranska eller hela skinnband gingo alltemellanåt till oförnuftiga priser. Som ett exempel kan nämnas den till förra julen utgivna bibliofilupplagan av "Mest om Albert Engström", inbunden i originalskinnband, vilken här betingade kr. 101: —. Upplagan finnes ännu tillgänglig i bokhandeln i detta skick till kr. 60: —, och exemplaret saknade

såväl namnteckning som dedikation, vilket skulle ha kunnat göra det särskilt tilldragande.

En auktion å ett bibliotek som Gunnar Mascoll Silfverstolpes med dess klart präglade personliga sammansättning väcker vemodiga känslor hos alla bokens vänner. I den förut nämnda uppsatsen i BLM har Silfverstolpe för övrigt själv givit ett utomordentligt uttryck åt denna stämning inför perspektivet av en framtida skingring.

Man kan fråga sig, om icke biblioteket på något sätt bort bevaras som ett slutet helt. Saken har emellertid två sidor. En konservering i någon form hade nog, som oftast är fallet, gjort samlingen steril och oåtkomlig. Nu är den skingrad men bereder säkert sina många nya ägare stor glädje, och man kan bara hoppas, att dessa också känna förpliktelsen att älska och vårda sin del av samlingen i den anda vari den en gång sammanbragts.

MARGINALIA

De artiklar av skalden och överintendenten Gunnar Mascoll Silfverstolpe (1893—1942), som här samlats till en bok, hänför sig till hans journalistiska verksamhet och hans egenskap av boksamlare. De har tidigare varit tryckta dels i Bonniers Litterära Magasin, sålunda *Att samla böcker* i årg. 1932 häfte 4 s. 6—12, *En bibliografisk detektivbragd* i årg. 1934 häfte 8 s. 37—41, *Mina böcker* i årg. 1937 häfte 6 s. 440—447, *Svensk bokkonst 1837—1937* i årg. 1937 häfte 8 s. 606—618, dels i Katalog nr 5 från Thulins antikvariat i Stockholm 1941: *De svenska herrgårdsbiblioteken*. Illustreringen följer med ett par undantag det i originaltrycket gjorda urvalet.

*

Den ”bibliografiska detektivbragd”, som Silfverstolpe skildrade i sin artikel 1934 efter John Carter’s och Graham Pollard’s bok, var i själva verket inte helt avslutad därmed, vilket ju också framgår. Av hänsyn till de i sådana fall rigorösa engelska lagbestämmelserna tvingades bokens författare att uttrycka sig ytterst försiktigt vid utpekandet av den sannolika förfalskaren, en hållning som ju också Silfverstolpe respekterade i sitt referat. Den misstänkte framhärdade i tystnad till sin död 1937. Nio år senare kunde Carter och Pollard framlägga ytterligare bevis i en artikel i *The Times Literary Supplement* (June 1 1946), och 1948 nystades de sista trådarna i härvan upp i deras skrift ”The Firm of Charles Ottley, Landon & Co. Footnote to an enquiry”.

MARGINALIA

Historien om Thomas J. Wise och hans typografiska svindlerier har i korthet återgivits av bibliotekarien Wilhelm Munthe i "Litterære Falsknerier", Oslo 1943, och Wilfred Partington, tidigare redaktör för "The Bookman", har i två böcker skildrat huvudpersonen i denna besynnerliga affär och hans verksamhet som boksamlare och bibliograf. Den första kom ut i New York 1939 under titeln "Forging ahead. The true story of the upward progress of Thomas James Wise, prince of book collectors, bibliographer extraordinary and otherwise". En omarbetad och utvidgad upplaga utkom i London 1946: "Thomas J. Wise in the Original Cloth. The Life and Record of the Forger of the Nineteenth-Century Pamphlets".

Det bör kanske för fullständighetens skull tilläggas, att det i Silfverstolpes artikel nämnda biblioteket, "The Ashley Library", inköptes av engelska staten för ett mycket stort belopp och nu förvaras som en särskild samling i British Museum.

*

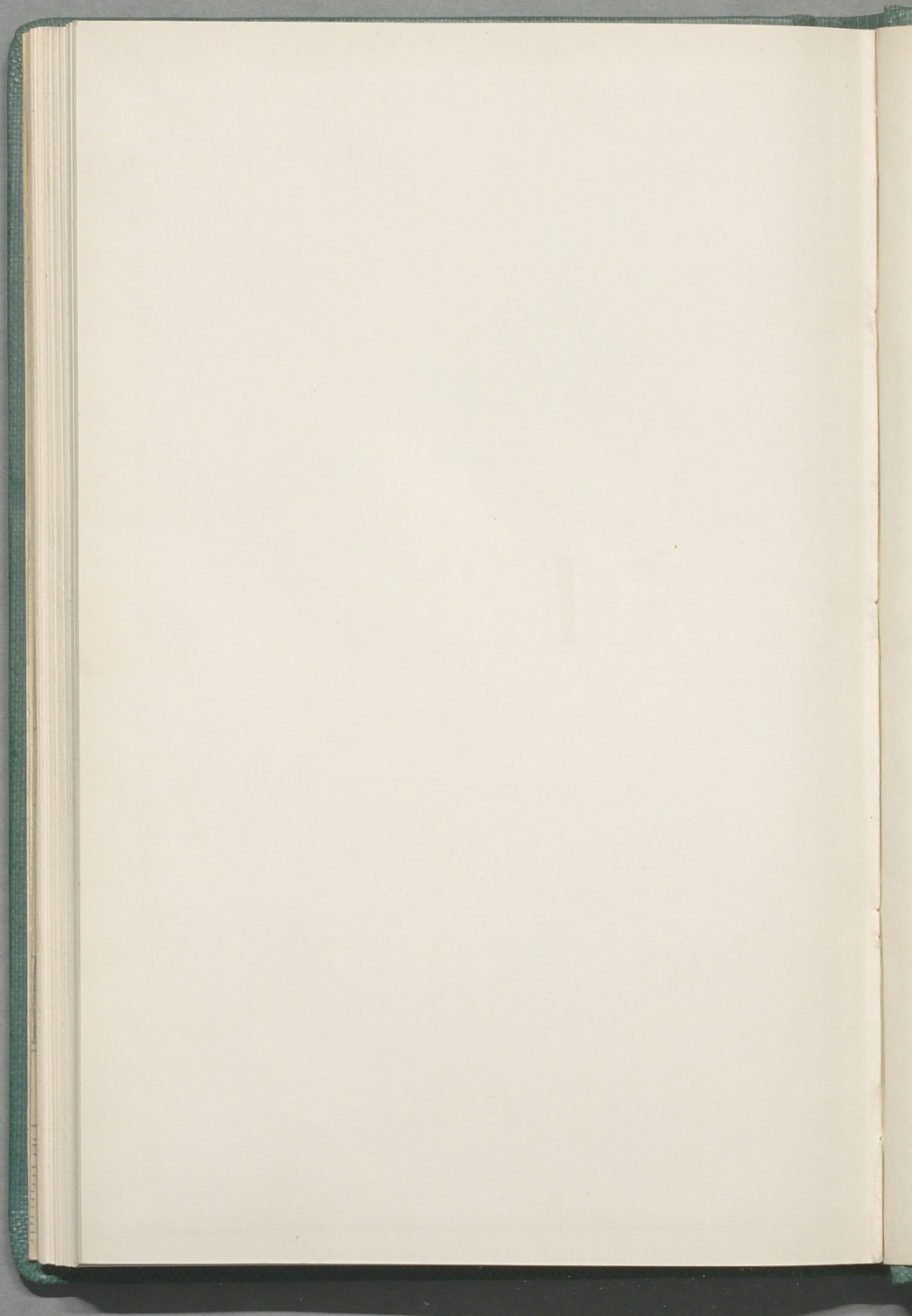
Silfverstolpes reflektion om det vemodiga i att på bokauktioner bevittna hur "boksamlingar, hopbragta med nitälskan och kärleksfullt vårdade", skingras för alla vindar, ställs i skarpt ljus genom den redogörelse för auktionen på hans egen samling, som vi låtit avsluta denna bok. Den trycktes ursprungligen i Bonniers Litterära Magasin 1943 häfte 1 s. 54—55.

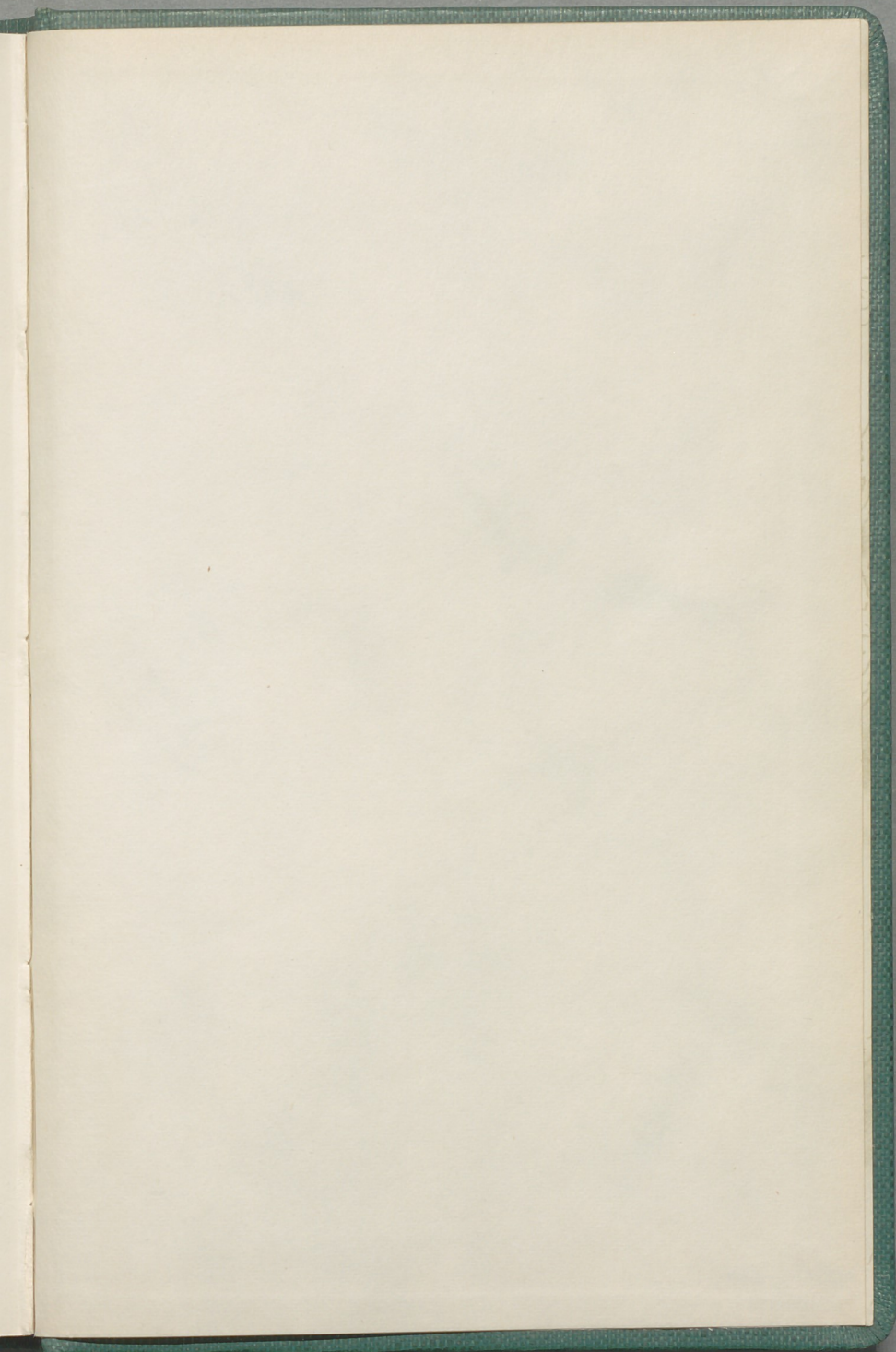
Th. N.

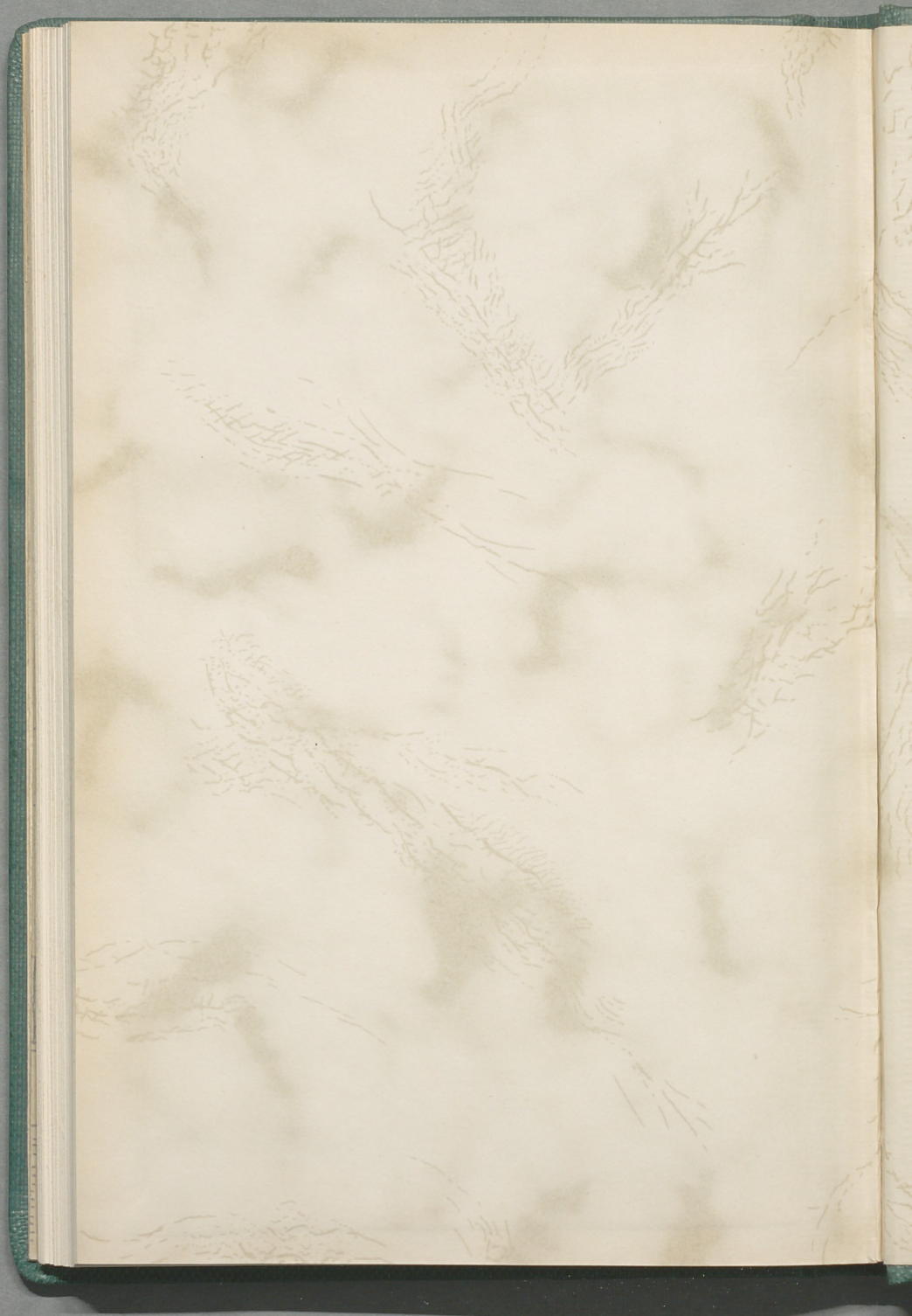
*text. uppgift från red. =
nionde*

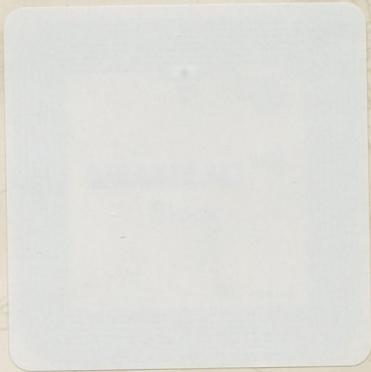
DEN ~~TIONDE~~ BOKGÅVAN

till Sällskapet Bokvännernas medlemmar
är satt med 10 p Baskerville antikva
och tryckt av Tryckeri Aktiebolaget Thule
i Stockholm år 1955 i december
på 125 g gravyrpapper från Lessebo AB
Upplagan är 4200 exemplar,
varav 300 har bundits.
Omslag och pärmapper tecknat
av Per Engström.

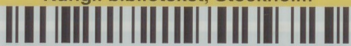

GAMM & LARSSON
BOKBINDERI

Kungl. biblioteket, Stockholm

50001

000 511 750

www.books2ebooks.eu